

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR PEDAGOGIK OCH DIDAKTIK

Barns delaktighet

En studie av barns delaktighet i styrdokument och arbetsplaner.

Eva Åhlund Ask

Uppsats:	Magisteruppsats PDA161, 15 hp
Program och/eller kurs:	Pedagogik med inriktning mot förskola och fritidshem
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	Vt 2009
Handledare:	Pia Nykänen
Examinator:	Eva Gannerud

Abstract

Uppsats: Magisteruppsats PDA161, 15 hp
Program och/eller kurs: Pedagogik med inriktning mot förskola och fritidshem
Nivå: Avancerad nivå
Termin/år: Vt 2009
Handledare: Pia Nykänen
Examinator: Eva Gannerud
Nyckelord: delaktighet, kvalitet, lärande, miljöns utformning, Lpfö 98, argumentationsanalys, hermeneutik.

- Syfte:** Mitt övergripande syfte med denna studie är att utifrån en deskriptiv utgångspunkt undersöka dels vad barn ska lära sig i förskolan om delaktighet och dels vad men menar med/hur man ser på barns delaktighet i förskola, i styrdokument och tidigare forskning. Jag fokuserar på följande tre frågeställningar, Hur förstås barns delaktighet i styrdokument och i förskolans arbetsplaner? Vad ska barn lära sig i förskolan om delaktighet? Varför ska barn göras delaktiga i dagens förskola?
- Teori:** Mina teoretiska utgångspunkter är två: hermeneutik vars ontologi tillåter ett antal ståndpunkter och att vi alltid har en viss förförståelse av det vi vill undersöka. Argumentationsanalys - en beskrivande analys av en argumentation vill genom att dela upp den i tes och argument göra den mer överblickbar och syftar också till att underlätta en bedömning av argumentationens beviskraft.
- Metod:** Förutom argumentationsanalys (som kan betecknas som både teori respektive metod), och värderande argumentationsanalys, har jag valt att genom en textanalys med epistemologisk ansats från hermeneutiken undersöka dessa frågor. Jag har gjort en kvalitativ studie, en induktiv studie vilket innebär att den ”fokuserar på process, förståelse och tolkning”. I den här studien betyder det att jag studerat vad som sägs om barns delaktighet för att kunna skapa mig en uppfattning om vad som egentligen menas med detta fenomen. Jag läste styrdokument och tidigare forskning och utgick från Lpfö 98 och tio förskolors arbetsplaner i min textanalys. Jag valde ut de avsnitt som var relevanta för den här studiens syfte.
- Resultat:** Jag har valt att redovisa resultatet genom att jag presenterar resultaten genom att sätta teser/påståenden som rubriker och under rubrikerna för jag fram argumenten som sedan värderas. Argumenten för att barn ska vara/göras delaktiga i förskolan har hög beviskraft så till vida att om förskolan efterlever de här målen kommer barnen troligen att bli aktiva i samhället om de får lära sig hur det går till från det att de är mycket små. De förskolor som har en arbetsplan för verksamheten tar faktiskt upp demokrati, delaktighet och inflytande som mål på olika sätt. Det jag kan utläsa och tolka av arbetsplanerna är dock att det är en bit kvar tills målen som de uttrycks i *Lpfö 98* (2006) kan uppnås.

Förord

För att en uppsats ska komma till krävs det många saker, bland annat att man har en forskningsplan. Det hade jag men jag valde att gå ifrån den ursprungliga tanken med videoobservationer och intervjuer till att göra en textanalys. Ämnet för uppsatsen höll jag dock fast vid, barns delaktighet i förskolan, för det är jag mycket intresserad av.

Den här uppsatsen har varit viktig för mig att genomföra så jag vill tacka alla som stått ut med mig under den här tiden när jag har levt tjugofyra timmar om dygnet med tankarna på min studie. Tack till min handledare Pia Nykänen som givit mig ovärderliga tips och råd framförallt när det gäller argumentationsanalys, utan din hjälp hade det inte blivit någon uppsats.

Innehållsförteckning

Inledning	3
Disposition.....	4
Syfte	4
Definition av delaktighet	4
Historik	5
De yngsta barnens läroplanshistoria	5
1900 – 1930	5
1930 - 1960	6
1970-1990	6
Tidigare forskning	7
Delaktighet och kvalitet.....	7
Delaktighet och miljöns utformning.....	8
Delaktighet och lärande	9
Styrdokument	11
Barnstugeutredningen	11
Arbetsplan för förskolan	11
Pedagogiskt program för förskolan.....	12
Lära i förskolan.....	12
Att erövra omvärlden	13
Läroplan för förskolan, Lpfö 98	14
Förtydligande av läroplanen för förskolan	15
Förskolornas arbetsplaner/verksamhetsplaner.....	16
Teoretiska utgångspunkter	18
Hermeneutik	18
Argumentationsanalys	19
Deskriptiv argumentationsanalys.....	20
Värderande argumentationsanalys.....	20
Metod	21
Urval	21
Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet	22
Etiskt ställningstagande	22
Resultat	24
Barns delaktighet	24
Förskolan skall lägga grunden till livslångt lärande	25
Miljöns utformning.....	25
Värderande argumentationsanalys.....	25
Sammanfattning	26
Förskolornas arbetsplaner.....	27
Sammanfattning	27
Diskussion	29
Avslutande diskussion	30

Referenslista.....32

Inledning

Min rektor frågade mig på ett utvecklingssamtal, då jag arbetade som förskollärare i november 2008, vad jag tyckte var viktigt i förskolans verksamhet och jag svarade att bra kvalitet är viktigt. Vi utvecklade inte det vidare just då men det fick mig att börja fundera på vad bra kvalitet är för mig, för arbetslaget och för barnen. "Kvalitet" har blivit ett angeläget begrepp i förskola och skola nu för tiden, en sökning i databasen Google ger (mars 2009) 20 000 000 träffar, "kvalitet i förskolan" ger 255 000 träffar (april 2009). Kvalitet kan betyda att det är någon mening med det barnen och personalen gör, att det sker ett lekfullt, lustfyllt och livslångt lärande som börjar i förskolan, en förskola där barnen är/görs delaktiga.

Jag läste en avhandling av Charlotte Tullgren (2003) – *Den välreglerade friheten. Att konstruera det lekande barnet.* – som fick mig att fundera över lärares makt att styra barn till att bli självstyrande individer. Läraren (som styrs av styrdokument i sin tur) måste styra verksamheten och därmed barnet. Det gäller för läraren att han/hon är medveten om vilken styrning som skall råda. Vill vi ha barn som kan problematisera och reflektera och får göra sina röster hörda eller vill vi ha barn som gör som vi säger att de ska göra?

Barns lek i förskolan har inte traditionellt inbegripits i det formella lärandet, leken skulle vara fri, lustfylld och drivas av barnens egen verksamhetslust. Lärares roll var att stödja men inte störa leken. Lärandet var knutet till planering och målmedveten påverkan från läraren (Johansson & Pramling Samuelsson 2006).

Det fanns en föreställning om en dikotomi mellan lek och lärande som numer utmanas och provas där lek och lärande är integrerade och ses som nödvändiga i förskolans praktik. Som Johansson och Pramling Samuelsson (2006) säger är tanken på integrering av lek och lärande inte självklar eller problemfri för lärare och forskare.

I dagens förskola har delaktighet blivit ett honnörsord som används flitigt men hur används delaktighet, vad betyder det att göras delaktig i förskolans praxis? Även delaktighet har blivit ett vanligt begrepp idag, vid en sökning i databasen Google (mars 2009) fick jag 696 000 träffar, "delaktighet i förskolan" gav 170 000 träffar (april 2009). Jag är särskilt intresserad av hur barnen görs/är delaktiga i sitt eget lärande.

Idén till den här uppsatsen fick jag när jag blev intresserad av hur vi på min förskola (som jag då arbetade på, 2008) gjorde våra barn delaktiga i vår verksamhet när jag började en kurs i aktionsforskning genom Göteborgs universitet. Tillsammans med mina kollegor bestämde vi att just göra en aktion¹ om hur vi gör barnen delaktiga när de ska göra sin månadsbild (en bild vi gör varje månad för att vi tillsammans med barnen ska se deras utveckling). Vad säger tidigare forskning om hur och varför barn ska göras delaktiga i förskolan? Det fick mig att bli uppmärksam på följande frågor; Hur förstås barns delaktighet i styrdokument och i förskolans arbetsplaner, Vad ska barn lära sig i förskolan om delaktighet samt Varför ska barn göras delaktiga i dagens förskola?

¹ Aktionsforskning kan beskrivas som ett förhållningssätt där förståelse och handling träder fram i en cyklisk process, en process som inte tar slut utan där nya frågor uppträder som i sin tur fokuserar ett behov av nya aktioner. (Rönnerman, 2000 s 14). Aktionsforskningens signum är att den är problemorienterad, praktikorienterad och förbättringsinriktad. Verktögen som kan användas är observation, dagboksskrivande, intervjuer och dokumentation.

Disposition

Jag redogör för mitt syfte och gör en kort historik över de yngsta barnens läroplanshistoria från 1900-talets början till 1990-talet. Jag kommer att ta upp hur barns delaktighet beskrivs i tidigare forskning utifrån tre olika perspektiv – delaktighet och kvalitet – delaktighet och miljöns utformning – och delaktighet och lärande.

Sedan tittar jag på styrdokumenterna där jag särskilt tar upp *Barnstugeutredningen* (SOU 1972: 26, 27), *Arbetsplan för förskolan* (Socialstyrelsen 1975), *Pedagogiskt program för förskolan* (Socialstyrelsen 1987), *Förslag till läroplan för förskolan* (SOU 1997:157), *Läroplan för förskolan 98*, Lpfö 98 (Utbildningsdepartementet 1998, 2006) samt *Förtydligande av läroplanen för förskolan* (Utbildningsdepartementet 2009). Slutligen har jag fått tio olika förskoleavdelningars arbetsplaner/verksamhetsplaner där jag tittar på vad de skriver om barns delaktighet i verksamheten. Därefter tar jag upp vilka teoretiska utgångspunkter jag har och vilken ansats jag valt och reflektioner över dem.

Resultatet redogör jag för genom att sätta teser/påståenden som rubriker och under rubrikerna kommer jag att föra fram tolkningar av dessa teser/påståenden och/eller argument för dessa påståenden. Efter det gör jag en värderande argumentationsanalys. Förskolornas arbetsplaner kommer jag att analysera utifrån en hermeneutiskt influerad analys. Till sist diskuterar jag mina frågeställningar och resultatet jag fick och varför jag fick det resultat jag fick.

Syfte

Mitt syfte med den här studien är att utifrån en deskriptiv utgångspunkt undersöka dels vad barn ska lära sig i förskolan om delaktighet och dels vad man menar med/hur man ser på barns delaktighet i styrdokument och tidigare forskning. Hur tar förskolornas arbetsplaner upp delaktighet? Jag fokuserar på följande tre frågeställningar,

- Hur förstås barns delaktighet i styrdokument och i förskolornas arbetsplaner?
- Vad ska barn lära sig i förskolan om delaktighet?
- Varför ska barn göras delaktiga i dagens förskola?

Definition av delaktighet

I Nationalencyklopedin definieras begreppet delaktighet som, ”*aktiv medverkan och ha medinflytande*” (NE.se). Synonymer till begreppet delaktighet är, *medverkan, andel, participation, medansvar, medbrottslighet* (Bonniers Synonymordbok, 2004). I det här sammanhanget är det aktiv medverkan, medinflytande och participation som är det som studeras.

Historik

Jag tittar på de yngsta barnens läroplanshistoria genom att belysa hur och när delaktighet som begrepp blev vedertaget i barns uppfostran i förskolekontexten. Jag börjar vid 1900-talets början då barnkrubbor och kindergartens drevs i privat regi av kvinnliga barnträdgårdspionjärer och fortsätter fram till 1990.

De yngsta barnens läroplanshistoria

Det läroplanshistoriska perspektivet utgör inte en utgångspunkt för den här studien utan ska endast belysa hur och när barns delaktighet kom att bli en central del i dagens läroplan för förskolan, *Lpfö 98*. I didaktiken brukar det sociopolitiska området knytas till varför-frågor och i min studie ”relateras frågor om varför ett visst innehåll och mål har företräd under en bestämd period till en sociohistorisk kontext” (Vallberg Roth 2002 s 12).

1900 – 1930

Runt sekelskiftet kunde man se barnkrubbor och kindergartens där den Fröbelorienterade² pedagogiken visade sig bli ett huvudspår. Under början av 1900-talet utformades motsvarigheten till dagens läroplan för förskolan främst av de kvinnliga barnträdgårdspionjärerna³ och kom i form av handböcker och skrifter angående mål, innehåll och arbetssätt i barnträdgården (Vallberg Roth 2002).

”Det goda hemmets och hembygdens läroplan” (a a s 60), började i slutet av 1800-talet och varade till ca 1950-talet. Verksamheten i barnträdgårdarna fyllde en kultur- och traditionsbärande funktion, barnen sågs som kultur- och kunskapsåterskapare. Lärarrollen var undervisande och man koncentrerade sig på det barnet inte kunde. Lärarens uppgift var att låta barnen få göra utvecklande erfarenheter, ämnet som skulle läras in skulle alltid väljas så att det gav näring åt den naturliga utvecklingen. Barnet skulle inte påverkas i fel riktning (Johansson 1994). Johansson säger också att barnen i bundna sysselsättningar som figurläggning, flätning och pappersvikning, enligt förskollärares anvisningar, kunde hållas sysselsatta hela dagen.

Många barnträdgårdslärarinnor bortsåg från Fröbels syn på barnets fria utveckling och koncentrerade sig på materialet och metodiken istället. Fröbel hade en syn på hur man skulle umgås med små barn där läraren skulle vara efterföljande, han ville ”inte fostra statliga maskiner utan fria tänkande människor” (Johansson 1994 s 28). Det sågs som en ogudaktig lära och hans kindergartens fick stängas. Vallberg Roth (2002) menar att den tyska romantikens särartstänkande, där idealbilden var mannen som familjeförsörjare och kvinnan som tog hand om vård och omsorg, hade en tydlig inverkan på svenska barnträdgårdar. Barnträdgården skulle vara hemlik och hushållsarbete blev grunden för de yngre barnens läroplan och man kunde på så sätt relatera uppfostran till barnens erfarenhetsvärld.

En annan förgrundsgestalt under den här tiden var John Dewey (1859-1952), hans aktivitetspedagogik utgick från att barn lär genom handling, ”Learning by doing”. Fick barn rätt handledning utifrån sina intressen och organiserad handledning så skulle de lära sig (*Jord för växande* 1998). Idéer och konstruktioner av det här slaget har det gemensamt att de skapar ”ett fattigt barn, passivt, individualiserat och inkapabelt – och en pedagogisk praktik som passar därtill” enligt Dahlberg, Moss & Pence (2006 s 10).

² Friedrich Fröbel (1782-1852) är kindergartens (barnträdgårdens) anfader (Johansson 1994). Den svenska förskolan har starka rötter i Fröbeltraditionen.

³ Här kan nämnas systerarna Ellen (1874-1955) och Maria Moberg (1877-1948) som tillsammans öppnade *Folkbarnträdgården* i Norrköping 1901, som var avgiftsfri och kunde därför ta emot fattiga föräldrars barn (*Jord för växande* 1998).

1930 - 1960

Runt 1930-1940-talen skedde en reformering i synen på barnträdgårdarna, moralism som samhällsnorm bröt samman och enligt Alva Myrdal (i Gustafsson 2003) skulle huvudvikten läggas på den psykologiska fostransuppgiften och forskning i psykologi och pedagogik skulle förbättra institutionerna. Hon var inspirerad av psykologen Arnold Gesell⁴ (1880-1961), som menade att fostran bör vara avvaktande och invänta mognaden. Ett socialpedagogiskt perspektiv dominerar under den här tiden. Leken kommer mer i förgrunden och nyckelbegreppet är uppfostran snarare än undervisning. Barnen skulle ledas, inte skolas, med en moderlig, hemlik pedagogik.

Barnets lek var arbete, man hade *arbetsmedelpunkt* som senare övergick till *intressecentrum*, där stor vikt lades vid vad- och hur-frågor som man kunde arbeta med i längre perioder. Tankefrihet och skapande arbetsövningar/sysselsättningar blev viktigare än ren minnesträning, som att kunna rabbla verser utantill (Vallberg Roth 2002). Elsa Köhler (1879-1940) utvecklade tankarna kring det fria skapandet och förde fram *intressecentrum*, där man inte skulle dela upp verksamheten i olika ämnen utan allt skulle hållas samman i en helhet. Dokumentation och värdering av den pedagogiska processen var viktig, ett progressivt pedagogiskt tänkande. Maria Montessori (1870-1952) menar att barn lär genom självvald verksamhet, med självinstruerande material.

Först 1944 beslutade riksdagen om de första statliga bidragen till daghem och barnträdgårdar och då blev Socialstyrelsen central tillsynsmyndighet för barn tillsynsverksamheten (*Jord för växande* 1998).

Under 1950-talet börjar skolans utveckling utredas men barnomsorgen sågs inte som lika viktig och 1951 års utredning *Daghem och förskolor* fick inget gehör om bl. a. en barnstugelag (*Jord för växande* 1998). Det skedde dock ett genombrott för tanken att barnomsorg hade en viktig funktion för allmänheten och centraliseringen. Den statliga regelstyrningen var inställd på att skapa en enhetlig förskola i hela landet (Vallberg Roth 2002). 1968 tillsattes barnstugeutredningen där ”begrepp som dialog, samspel, interaktion, kommunikation och relationer framstod som viktiga i barnstugeutredningens teoretiska synes” (Gustafsson 2003 s 123).

1970-1990

Det är under de här åren som de första styrdokumenterna för förskolan arbetas fram. Socialdepartementet är fortfarande huvudman för verksamheten. Barnen skulle fostras till demokrati, jämlikhet, solidaritet och ansvar och man trycker på gruppens betydelse och jämnåriga kamraters betydelse för barnens utveckling enligt Williams, Sheridan & Pramling Samuelsson (2000).

Det är särskilt de jämnåriga kamraternas betydelse som lyfts fram, ”men ingenstans kopplas kamratsamverkan samman med barns lärande” (Williams et al 2000 s 41). Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2003) gör gällande att perioden mellan 1970-1990 var den mest barncentrerade perioden men i en negativ bemärkelse eftersom lärare och innehåll gjordes osynliga i förskolan. De menar vidare att dialogpedagogiken är etablerad men att den har tagit delvis nya vägar och nya teoretiska ansatser idag. Cunningham (2005) säger att när FN:s barnkonvention kom 1989 skulle inte barn bara skyddas för att de var barn utan även deras rätt att bli hörda när det gäller beslut som påverkar deras liv.

⁴ De typiska beteendemönstren delades in i fyra kategorier; motoriskt, adaptivt, språkligt och personligt socialt beteende (*Jord för växande* 1998 s 12). Det sociala barnet ser vi först vid fyraårsåldern.

Tidigare forskning

Här kommer jag att belysa tidigare forskning som jag finner relevant för min studie. I ett socialkonstruktivistiskt perspektiv måste det mänskliga handlandet, för att inte bli kaotiskt, ordnas i någon form av stabilitet – en ”social ordning” (Alvesson & Sköldberg 2008 s 85). Barns delaktighet kan förstås som en förgivettagen sanning, där barns delaktighet har legitimerats som en institution. Berger och Luckman (i Alvesson & Sköldberg 2008), menar att ”vanor och vanemässighet, habitualisering” sker dagligen och stundligen i mänskligt handlande. Vi utvecklar hela tiden vanor, genom vilka ett visst handlande kan upprepas i liknande situationer”. ... ”I varje institution förutsätts handlingar av en viss typ utföras av vissa typer av aktörer” (s 86).

Ändå kan barns delaktighet förstås på olika sätt enligt mitt sätt att se. Vad menar man med och hur ser man på barns delaktighet/inflytande i styrdokument och tidigare forskning? Giddens (i Johansson, T 1995) menar att de informella regler som formuleras i vardagslivet ofta är av större betydelse än de formaliserade regler som återfinns i styrdokument och andra typer av skrivna föreskrifter. Giddens synpunkt blir relevant vad gäller alla studier – och således också min – av styrdokument.

Delaktighet och kvalitet

Sheridan (2001) har skrivit en avhandling om kvalitet i förskolan där hon menar att den pedagogiska kvaliteten kärna ligger i interaktionen som den skapas och utvecklas i mötet mellan läraren och barnet och mellan barnen. Sheridan säger vidare att det är pedagogen som har ansvaret för att långsiktiga läroplansmål förenas med barnets intresse och mål för att lära sig. Utmaningen ligger i att bevara barnets nyfikenhet och vilja att utforska världen för att få ett livslångt lärande. Även läraren bör se sig själv som en individ som lär hela livet.

Avhandlingen består av fyra studier som tar sin utgångspunkt i ett pedagogiskt perspektiv på kvalitet och fokuserar på vad som är bäst för barns lärande och utveckling som det står i läroplanen för förskolan, Lpfö 98. Metoden var att genom två studier med ECERS (the Early Childhood Environment Rating Scale), ett objektivt perspektiv som inte fokuserar på enskilda lärare eller barn, genomföra både en extern och intern (självvärdering) undersökning. Den tredje studien bestod av barnintervjuer och den fjärde studien jämförde svenska och tyska förskolor också med ECERS som jämförelsemetod.

Sheridan (2001) jämför Piaget och Vygotskij och deras teorier. Bland andra nämns Confrey som säger att medan Piaget fokuserar på interaktionen mellan barnet och den fysiska miljön fokuserar Vygotskij på interaktionen som sådan, mellan barnet och en vuxen eller mellan barnet och en kamrat som kan mer om det som lärs. Piaget menar att lärande sker när man utmanar barnet med lämpliga uppgifter medan Vygotskij menar att barn kan lära sig när de samarbetar med en mer kompetent kamrat. Confrey argumenterar för en teori som bygger på deras teorier

Confrey states that the key arena/issue for investigation is how to obtain an appropriate balance between encouraging active construction, recognizing and legitimizing diversity in their efforts, and placing such constructive activity within the framework of guidance and encouragement from more experienced others (s 52).

Resultatet visar att den pedagogiska kvaliteten beror på i vilken grad lärarna använder sin kompetens för att skapa en pedagogisk miljö där barnen kan lära och utvecklas och använda sina egna kompetenser. Lärarnas önskan om kompetensutveckling måste tas tillvara för att de ska ha möjlighet att införliva nya teorier för att kunna utveckla sin praktik. Sheridan menar också att en utveckling av en teori om vad som är pedagogisk kvalitet behövs. Hon pekar

även på att barnens inflytande i beslut av vad som ska läras är av vital betydelse för att få hög kvalitet på vad de faktiskt får lära sig. Ta tillvara på barnens intressen genom att fråga dem vad de tycker, vad de skulle vilja göra och hur de vill göra det. Intervjua barnen om vad de vet om ett tema innan man startar temat och fråga dem efteråt vad de har lärt sig, vad de skulle vilja veta mer om temat, om de vill veta mer om temat. Fråga barnen vad de vill leka och var de vill leka och tillsammans med vem/vilka. Involvera barnen i vilka regler som ska gälla på förskolan och hur man ska vara mot varandra.

Asplund Carlsson, Pramling Samuelsson och Kärrby (2001) menar att förskolor med hög kvalitet främjar barns möjligheter att integrera kreativitet, lärande och lek. Idag ses barn som mer aktiva och delaktiga i sitt lärande i motsats till förr då barn sågs som beroende av omvärlden. Att barnet ses som en person, en medmänniska med samma behov av frihet för att kunna handla utifrån egna initiativ och avsikter och samma behov av att bli respekterad är den vuxnes ansvar att se till. Asplund Carlsson et. al. (a a) refererar till Hundeide som menar att en meningsskapande och utvidgande dialog där omsorgen blir till ett vägledande samspel kräver att pedagogen och barnet är riktade mot något gemensamt. Pedagogen kan sätta ord på vad som sker med utgångspunkt i barnets värld för att kunna utvidga erfarenhetsvärlden.

I *Kvalitet i förskolan* (Skolverket 2005) kan man läsa att för att barn ska kunna agera demokratiskt behöver de tidigt ta del i demokratiska processer. Personalen ska uppmuntra och stödja barns delaktighet och inflytande, stödja dem i att ta ansvar för sina handlingar och förskolans miljö i vardagliga situationer.

Delaktighet är en grundförutsättning för barns möjlighet att föra sin egen talan och påverka skeenden i förskolan. Särskilt betonas vikten av att lyssna på barn och som vuxen försöka närma sig barns perspektiv (Skolverket 2005 s 31).

Barnens inflytande i vardagen behöver synliggöras och återkopplas så att de ser att det betyder något att ha en åsikt. Viktigt är att låta barnen vara med och utvärdera förskolans verksamhet. Gustafsson (2003) menar att ”begrepp som dialog, samspel, interaktion, kommunikation och relationer framstod som viktiga i Barnstugeutredningens teoretiska syntes” (s 123).

Delaktighet och miljöns utformning

Nordin Hultman (2005) menar i sin avhandling att vi diagnostiserar barn i förskolan i allt större utsträckning och undrar varför. Även om pedagoger försöker se barnet i ett helhetsperspektiv så lägger pedagogerna ändå problemen hos barnet. Problem som ska åtgärdas, inte pedagogiken eller den pedagogiska miljön, materialet eller organisationen av tid och rum. Barns kompetenta handlingar och interaktioner uppmärksammas inte. Forskaren gjorde en empirisk studie, med ett postmodernt synsätt som kunskapsteoretiskt perspektiv, i form av observationer av svenska och engelska förskolor där hon fokuserade på miljön i tre olika avseenden, pedagogiskt material, hur rummen strukturerats och hur tiden strukturerats⁵.

I forskningsbakgrunden hänvisar Nordin Hultman till Birgitta Almqvist som gjort en omfattande inventering av leksaker och lekmaterial där hon kom fram till att lekmaterial inte speglar ett samtida leksaksutbud, ”utan är uttryck för ett förskolespecifikt traditionsburet mönster med rötter i Fröbelpedagogiken” (s 55). Det mesta materialet kan betraktas som könsneutralt. Det finns mycket material för skapande aktiviteter som däremot inte kommer till användning eftersom barnen har liten tillgång till materialet. Billy Ehn som gjort en etnologisk studie på förskolan omnämns också och han pekar på en strukturerad och

⁵ Materialets tillgänglighet, rummens indelning för olika funktioner och aktiviteter och dagsprogram som bestämmer barnens planerade byten av aktiviteter.

disciplinerad ordning där barnen har litet inflytande över tid och rum och aktiviteter. Barn blir disciplinerade genom olika slags ordningar som att dagarna delas upp i rutiner (dagsprogram) som - mat, samling, utevistelse - och att rummens funktioner delas upp för att passa olika aktiviteter. Nordin Hultman menar att dessa pedagogiska regleringar utgör en ordning som bestämmer var barnen ska vara vid vissa tidpunkter och vilket material och vilka aktiviteter barnen har tillgång till. Detta styr vilka intressen barnen kan söka sig till.

Nordin Hultman menar att de flesta observationer och förändringsinsatser riktas mot barnen medan pedagogikens utformning betraktas som given och i stort sett förblivit oförändrad. Hon ser de pedagogiska miljöerna som jämförelsevis endimensionella, homogena och det erbjuds en liten variation av arbetssätt och få olika aktiviteter kan pågå parallellt. Utvecklingstänkandet gör att fokus blir på vad barnen inte kan ännu och gör att barn "alltid är 'not yet', alltid är otillräckliga" (s 193). Nordin Hultman frågar sig därmed varför det är så mycket svårare att fokusera på de händelser i vilka barnen faktiskt visar att de skapar meningsfullhet och ställer sig i intensiva och lärorika relationer till uppgifter och det pedagogiska sammanhanget? Reglering, styrning och krav på barns anpassning är det en osynlig eller förnekad aspekt av pedagogiken frågar sig Nordin Hultman.

Delaktighet och lärande

Johansson och Pramling Samuelsson (2006) frågar sig vilken roll lärare får i lek eller i de aktiviteter som barn själva valt och har kontroll över. Johnson, Christie och Wardle (2005) menar att lek förutsätter barns kontroll och initiativ. Johansson och Pramling Samuelsson (2006) menar att fantasi, kreativitet och barns meningsskapande är centrala aspekter i barns lärande. En annan frågeställning är att de undrar på vad sätt barnen involverar lärarna i sin lek och sitt lärande. De kommer fram till fem huvudkategorier i sitt datamaterial där barnen tar kontakt med lärare;

- 1) stöd och hjälp i lek och lärande,
- 2) bli sedda av lärare,
- 3) lärarens uppmärksamhet på att någon bryter regler eller konventioner,
- 4) information från läraren, samt
- 5) läraren med i sin lek (s 88).

Kategori 1) här har det sätt på vilka miljöerna är organiserade konsekvenser för hur barn får möjlighet att fullfölja sina aktiviteter på egen hand. Och barnen använder de vuxna som stöttor att kunna göra det de inte anser sig kunna själva.

Kategori 2) de visar för läraren vad de kan eller vad de gjort – prestationer.

Kategori 3) barn eller vuxna följer inte reglerna vilket påpekas av barnen.

Kategori 4) barnen vill ha bekräftelse på sin egen kompetens, eller vill veta om något är rätt eller fel relaterat till den uppgift de håller på med.

Kategori 5) barn knyter ofta an till lärarens värld för att få med dem i sina lekvärldar, och i barnens perspektiv verkar mycket i vuxenvärlden handla om mat och kaffe.

De kom fram till att de lärare som sitter med i barnens närhet blir inbjudna i barnens lek. Om man som lärare tror på de intentioner som genomsyrar läroplanerna, att det är interaktion och kommunikation som är avgörande för barns lärande, så måste lärare vara nära barnen för att det skall kunna uppstå. Denna idé är dock långtifrån förankrad bland verksamma lärare. Johansson och Pramling Samuelsson (2006) menar att då lek förvisas endast till barns egen värld "riskerar viktiga dimensioner i barns erfarenheter och lärande att gå förlorade" (s 196). Det krävs ett visst förhållningssätt och sätt att tänka om sitt uppdrag i en pedagogik där lek och lärande skall mötas. En pedagogisk verksamhet där barn och vuxna ömsesidigt kan ta initiativ och dela ett innehållsligt fokus. Johansson och Pramling Samuelsson (a a) hänvisar

till Merleau-Ponty⁶ som skriver om barns livsvärldar, det ”krävs intersubjektivitet, möten med barns livsvärldar” (s 202). Det ställer krav på att inte skapa dualism utan att bygga vidare på lek och lärande och dess förbundenhet som tycks vara förgivettaget i barns världar. De barn som deltar i en pedagogisk verksamhet där barn och vuxna ömsesidigt tagit initiativ och delat ett innehållsligt fokus klarar sig bättre än sina jämnåriga i skolan menar författarna (a a). Det krävs en pedagogik som utmanar läraren att möta ”barns livsvärld och meningsskapande och som samtidigt är riktad mot ett lärandeobjekt och mål för verksamheten” (a a s 203). Där barns kontroll och meningsskapande kan få lov att finnas i alla sammanhang i den pedagogiska verksamheten.

Åberg och Lenz Taguchi (2007) menar att vi måste på allvar bjuda in barnen och tro på deras förmågor om barnen ska förstå ett demokratiskt förhållningssätt. En förskola som bygger på delaktighet betyder inte att alla ska få göra som de vill utan att alla ska få göra sin åsikt hörd, tänka fritt och respektera andras åsikter på så sätt lär de sig demokrati. Hur kan en lärare ge varje barn utmaningar som väcker deras lust och nyfikenhet att söka kunskap undrar Åberg och Lenz Taguchi. De menar att det gäller att lyfta fram olikheterna i gruppen så att inte alla behöver göra allt och dessutom på samma gång. Man kan vara delaktig på olika sätt. Sedan är det viktigt att låta barnen delge varandra vad de lärt sig om ett tema för att de på så sätt ska se att det finns variation i att tänka om ett fenomen. Då har också läraren ett ansvar att utmana barnens tankar vidare för att de ska få möjlighet att vidga sitt perspektiv. När man erbjuder barn många tillfällen i vardagen då de kan få möjlighet att utveckla sina åsikter och tankar, få lyssna på varandras tankar, skapar lärare mötesplatser där man gemensamt kan reflektera över vardagen. Dessa mötesplatser gör att barn och vuxna tillsammans får ta ansvar för sig själva och andra (a a).

⁶ Maurice Merleau-Ponty (1901-1961) fransk fenomenologiskt inriktad filosof, professor i barnpsykologi och pedagogik. Hans utgångspunkt är livsvärlden, en konkret grund av oreducerbara flertydigheter och sammanflätade konfigurationer. Det ställe där värld och subjekt möts är i levd erfarenhet och handling, och det subjekt som erfar och handlar är den egna levda kroppen. (Nationalencyklopedin Multimedia 2000).

Styrdokument

Här kommer jag att redogöra för förskolans ”läroplanshistoria” när det gäller styrdokument. Hur har man använt sig av barns delaktighet som begrepp över tid? När blev barns delaktighet betydelsefullt i svensk förskola? Jag har valt att redogöra för *Barnstugeutredningen* – SOU 1972: 26, 27, *Arbetsplan för förskolan* (Socialstyrelsen 1975), *Pedagogiskt program för förskolan* (Socialstyrelsen 1987: 3, *Lära i förskolan* (Socialstyrelsen 1990: 4), *Förslag till läroplan för förskolan* – SOU 1997:157, *Läroplan för förskolan, Lpfö 98*, (Utbildningsdepartementet 1998, 2006) samt *Förslag till förtydligande i förskolans läroplan* (Utbildningsdepartementet 2009). Jag väljer de utdrag som är relevanta för den här studiens syfte.

Barnstugeutredningen

1968 tillsattes en barnstugeutredning (SOU 1972:26, 27) för att utreda den inre verksamheten i lekscolor och daghem för barn i åldrarna fem till sex år. *Barnstugeutredningen* rekommenderade i sitt betänkande att det infördes en allmän förskola för sexåringar. I barnstugeutredningen fördes även fram en ny syn på pedagogik för att förändra från traditionell förmedlingspedagogik till dialogpedagogik. En dialogpedagogisk modell baserad på framförallt Jean Piaget och Eric Homburger Ericson.

Nu kommer det en ny syn på barnen i förskolan som mer aktiva i sitt kunskapsskapande, barnet skall sättas i centrum. Från att ha passiva vuxna och aktiva barn som i den utvecklingspsykologiska modellen skulle det nu vara en dialogpedagogisk modell med aktiva vuxna och barn. ”Modellen förutsätter att den vuxne ser barnet som en människa med potentiella möjligheter till vidareutveckling, med egna uttrycksbehov och med egna resurser att upptäcka valmöjligheter i tillvaron” (SOU 1972: 26 s 46).

Dialogpedagogiken innebar att även mycket små barn skulle ha rätt att få delta och vara med och påverka vad som hände under dagen i förskolan. Barnet skulle inte utvärderas för vad det gjorde utan barnets beteende skulle tolkas för det var så att man kunde se hur barnet uppfattade sin omvärld. Barnet skulle möta vuxna som öppet gav uttryck för vad de stod för och därigenom skulle barnet våga tro på sig själv och sin förmåga att växa till en självständig människa. Vuxna och barn skulle samspela för att barnet skulle få uppleva givandet och tagandets villkor i samspelet med andra.

Dialogpedagogikens tre stora kompetensområden som utkristalliserats hos barn i förskoleåldern var *Jaguppfattning – Kommunikation – Begreppsbildning*⁷ (SOU 1972:26). Omsorg och omvårdnad skulle integreras med det pedagogiska arbetet men dialogpedagogiken kritiserades av många som tyckte att lärarrollen blev för passiv och alltför tolerant. Dialogen skulle förstås som ett subjekt-subjektförhållande vilket innebar att det skulle vara ett antiauktoritärt och ömsesidigt förhållande vilket av många lärare uppfattades som att barnen skulle bestämma. Det fick lärare att ta ett steg tillbaka för att invänta barnet, de gjorde inget för att utmana barnens tankar.

Arbetsplan för förskolan

Som en följd av *Barnstugeutredningen* (SOU 1972:26, 27) införde socialstyrelsen ett antal arbetsplaner för förskolan där den första delen, *Arbetsplan för förskolan 1* kom år 1975. Den presenterades som en serie där den första delen var en introduktion samt ett antal metod – och temadelar.

Barn behöver mycket vuxenkontakter som präglas av dialogens form, framförallt mellan barn och vuxna. Dialogen ger ett stöd till utveckling av aktiva och självständiga människor

⁷ Se bilaga 1 en beskrivning av begreppsbildningens fundamentala arbetsprinciper (SOU 1972:26 s 82).

som kan bry sig om andra. Respekt och tillit till andra är grunden och då måste de vuxna acceptera barnet som sin medmänniska, med kunskaper som utnyttjar sina erfarenheter i förhållande till de utvecklingsresurser som finns.

Den känslomässiga dialogen betyder att man ska kunna visa och ge känslor öppet, barn far inte illa av konflikter om de blir lösta. Den kognitiva dialogen betyder att den vuxne inte ska bestämma exakt vad barnet ska göra för att barnet ska kunna utnyttja den vuxne som resurs och få hjälp på sina villkor.

Barnet ska få chans att utforska och upptäcka på egen hand. Dialogpedagogik med små barn innebär vägledning av barn utifrån respekt för barnet som en människa kapabel att själv upptäcka, agera och lära (Arbetsplan för förskolan 1 s 51).

Dialogpedagogik förutsätter att den vuxne styrs av barnets behov och tidigare erfarenheter och syftar till en omvärldsorientering tillsammans med andra. Personalen ska anknyta till barnens egna initiativ, intressen och behov och fånga samspelets givande och tagande mellan barn och vuxna. Det nämns inget om samspel mellan barnen.

Pedagogiskt program för förskolan

Barnstugeutredningen (SOU 1972:26, 27) vidareutvecklades sedan i ett ramprogram för förskolan - *Pedagogiskt program för förskolan 1987*, (Allmänna råd från socialstyrelsen, 1987:3), efter ett beslut av riksdagen i december 1985 att en förskola för alla barn från ett och ett halvt års ålder skulle vara fullt utbyggd år 1991. *Ppf 87* beskrev både vilka mål som var viktiga men även hur verksamheten skulle utformas, vilket arbetssätt som var viktigt och ger riktlinjer kring vilken syn på barns utveckling som skulle råda.

Självkänsla och identitet sågs som viktiga i uppbyggnaden av kompetens samtidigt som kompetens sågs som en viktig del av den egna identiteten. Att kunna använda sig av kunskaper och färdigheter i meningsfulla sammanhang. Kompetens utvecklas genom att barnet använder kunskaper, färdigheter och tidigare erfarenheter i konkreta situationer där de själva är aktiva.

Lekens betydelse för barns utveckling betonas som utomordentligt viktig där de kan reflektera över upplevelser, intryck och erfarenheter. Barn lär inte bara i organiserade former. Ett temainriktat arbetssätt framhålls också som särskilt bra för barnen där de får möjlighet att ta till sig kunskaper i sitt sammanhang (Socialstyrelsen 1987).

För att verksamheten ska vara utvecklande för barnen måste den ha ett innehåll som de uppfattar som meningsfullt. Innehållet måste därför i första hand bestämmas utifrån barnens intressen och de frågor och problem som är aktuella för barngruppen och för det enskilda barnet. Personalen ska i sitt arbete utgå från barnens erfarenheter och den egna miljön men också komplettera, vidga och fördjupa. Ett sådant medvetet val av innehåll förutsätter att personalen är klar över både vad man vill uppnå på sikt och vilka mer kortsiktiga mål man strävar emot (s 64).

Som ett komplement till *Pedagogiskt program för förskolan* kom *Lära i förskolan* (1990:4) som riktades mot de äldre förskolebarnen 4-6 år med tonvikt på 5-6 år.

Lära i förskolan

Lära i förskolan (1990:4) riktade sig inte bara till lärare i förskolan utan även till lärare i grundskolan, särskilt till lärare i de tidigare årskurserna. "Demokratiska värderingar, värme, lekfullhet, engagemang och respekt för barns och föräldrars självbestämmanderätt och integritet" (s 9) skulle prägla verksamheten. Barns intressen skulle tas tillvara och utvecklas och vara utgångspunkten för all förskolepedagogisk verksamhet. "Att barnet får ta initiativ,

fullfölja sina intentioner, bestämma osv.” (s 11). Barnen skulle utmanas och personalen skulle ibland vara medupptäckare och medundersökare och utnyttja gruppens olikheter. Även här påpekas det att man skulle ta utgångspunkt i barns erfarenheter och kunskaper och dessa erfarenheter fick man reda på genom intervjuer och observationer. De konkreta handlingarna skulle knytas till ett meningsfullt sammanhang så att barnen fick tillfälle att reflektera över samband utifrån sin egen erfarenhet.

Äldre förskolebarn skapar sig en *uppfattning* om man låter dem tänka och reflektera. (s 27).

Att erövra omvärlden

Röva – öva – världen, *Att erövra omvärlden* är slutbetänkandet av Barnomsorg och Skolakommittén till *Förslag till läroplan för förskolan* (SOU 1997:157). I kapitel 5 s 137 är rubriken ”Barns inflytande” och där kan man läsa att i förskolan läggs grunden för att barnen ska förstå och införliva demokratiska principer för att kunna påverka, ta ansvar och vara delaktiga. Ett barn kan inte erövra omvärlden ensamt utan i samspel med andra uppstår en mening som uttrycks i ett gemensamt språk. Varje barn arbetar med att erövra omvärlden och förskolan ska leda det arbetet i riktning mot de mål som läroplanen anger. Personalen ska observera och dokumentera och ha samtal med barnen för att ta reda på vilka behov och intressen barnet och barngruppen har. Det ska ligga till grund för hur miljön utformas och den pedagogiska verksamheten planeras. Barnen ska utifrån sin förmåga ta ansvar för egna handlingar och för miljön i förskolan.

Mål att sträva mot:

Förskolan skall sträva efter att varje barn
har möjlighet att påverka sin situation och får uppleva delaktighet i
förändringsarbete,
utvecklar sin förmåga att ta ansvar för sina egna handlingar och för förskolans
miljö,
utvecklar sin förmåga att förstå demokratiska principer, att handla efter dessa
och att arbeta i demokratiska former (s 137)

Mål att uppnå:

Dessa mål uttrycker vad barnen, med hänsyn till sina individuella förutsättningar,
skall ha uppnått när de lämnar förskolan. Förskolan ansvarar för att varje barn har
utvecklat sin förmåga
att säga vad de tänker och tycker
att delta i olika former av samarbete och beslutsfattande (s 137)

Förankring i närmiljön med anknytning till barns egna erfarenheter är grundläggande och det är även viktigt med ett temainriktat arbetssätt. Förskolans betydelse för att arbeta med demokrati och empati framhålls också som angeläget. Inläring och utveckling sker ständigt i förskolan inte bara vid styrda aktiviteter som samlingar. När valet av tema genomförs ska personalen ta hänsyn till barnens utvecklingsnivå, tidigare erfarenheter och till deras situation utanför förskolan. I det här betänkandet framhålls även att barn kan lära av varandra framför allt i lekens form. I leken utforskar barnen sin omvärld och kommunicerar med andra, de utvecklar sin kommunikativa kompetens. De vuxna kan skaffa material och rekvisita för att utmana barns tänkande i lekens form och den vuxne kan själv delta aktivt i leken. Den pedagogiska miljön i förskolan sänder signaler om vad som förväntas ske i den pedagogiska verksamheten så det är viktigt att skapa miljöer där barnen inspireras till olika typer av verksamheter. Ett integrerat arbetssätt där barnens egna erfarenheter, intressen och kunskaper tas till vara. Barnen ska vara delaktiga i val av teman och hur arbetet fortskrider. Detta för oss vidare till Läroplanen för förskolan som kom 1998.

Läroplan för förskolan, Lpfö 98

I *Lpfö 98* kan man läsa att ”verksamheten i förskolan ska präglas av demokratiska värderingar, värme, lekfullhet, engagemang och respekt för barns och föräldrars självbestämmande och integritet”. Barns förmågor ska inte underskattas utan de ska få vara delaktiga i att fatta demokratiska beslut. Barnens intressen och att utveckla dessa ses som viktigt samt att visa respekt för barns känslor, tankar och behov. Barn behöver utrymme, man ska lyssna på dem och barn ska få bestämma. Läraren ska ta vara på barns kompetens för att de ska få vara bra på något de tycker om.

Lpfö 98 (Utbildningsdepartementet 1998, 2006) är en individbaserad, målrelaterad läroplan. Vad innehåller den egentligen och vad säger den om barns delaktighet i förskolan?

Förskolan vilar på demokratis grund. Därför skall dess verksamhet utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar (s 3).

I *Lpfö 98* kan man läsa att verksamheten i förskolan ska präglas av demokratiska värderingar, värme, lekfullhet, engagemang och respekt för barns och föräldrars självbestämmande och integritet.

Verksamheten skall bedrivas i demokratiska former och därigenom lägga grunden till ett växande ansvar och intresse hos barnen för att de på sikt aktivt skall delta i samhällslivet (s 3).

Barns förmågor skall inte underskattas utan de ska få vara *aktivt delaktiga* i att fatta demokratiska beslut. Barn behöver utrymme, man skall lyssna på dem och barn ska få bestämma. Läraren skall ta vara på barns kompetens för att de ska få vara bra på något de tycker om.

Verksamheten skall utgå från barnens erfarenhetsvärld, intressen, motivation och drivkraft att söka kunskaper (s 6).

Flödet av barnens tankar och idéer skall tas tillvara för att skapa mångfald i lärandet (s 9)

År 1996 tog Utbildningsdepartementet över ansvaret för förskolan från Socialdepartementet. Trots att förskolan inte är obligatorisk har vi nu en målstyrd läroplan från 1 – 16 år, och när det gäller mål att sträva mot som fokuserar barns inflytande i förskolan ser målen ut så här:

Förskolan skall sträva efter att varje barn
utvecklar sin förmåga att uttrycka sina tankar och åsikter och därmed få
möjlighet att påverka situationen,
utvecklar sin förmåga att ta ansvar för sina egna handlingar och för förskolans
miljö och
utvecklar sin förmåga att förstå och att handla efter demokratiska principer
genom att få deltaga i olika former av samarbete och beslutsfattande (s 11).

Arbetslaget ska förbereda barnen för delaktighet och ansvar efter varje barns förmåga. De ska få möjlighet att *påverka* verksamhetens innehåll på sådana sätt som att deras intressen ska ligga till grund för val av tema. De ska allt efter förmåga *ta ansvar* för sina egna handlingar och deras *behov och intressen* ligga till grund för miljöns utformning och planeringen av den pedagogiska utformningen. Förskolan ska vara saklig och allsidig:

Varje barn skall ges möjlighet att bilda sig egna uppfattningar och göra val utifrån de egna förutsättningarna. Delaktighet och tilltro till den egna förmågan skall på så vis grundläggas och växa (s 4).

Förskolan skall sträva efter att varje barn känner delaktighet i sin egen kultur och utvecklar känsla och respekt för andra kulturer (s 9)

Barngruppen ska stimuleras och vägledas av vuxna och ses som en viktig och aktiv del i utveckling och lärande. Barns nyfikenhet ska tas tillvara och de ska få iaktta och reflektera och dela sina tankar med varandra. Förskolan ska stimulera barn till att *ta initiativ* och att enskilt få fördjupa sig i en fråga för att söka svar. De ska genom egen aktivitet öka sin kompetens och utveckla nya kunskaper och insikter.

Att barnen ska förstå sin delaktighet i naturens kretslopp genom ett varsamt förhållningssätt tas också upp. Verksamheten ska ge utrymme för barnens ”egna planer, fantasi och kreativitet i lek och lärande såväl inomhus som utomhus” Det ses som viktigt att barn ska få tänka själva för att kunna bilda sig genom att få stöd i att utveckla en positiv självuppfattning. Barn lär av varandra i samspel liksom de lär av vuxna och vuxna av barn.

Förtydligande av läroplanen för förskolan

Skolverket fick i uppdrag av regeringen att föreslå förtydliganden och kompletteringar av vissa mål i förskolans läroplan (Lpfö 98) i samverkan med experter på barns utveckling och lärande i förskolepedagogik. Bland annat kommer FN:s konvention om barns rättigheter att vara en viktig utgångspunkt i arbetet med förändringarna (Utbildningsdepartementet 2009).

Syftet med förändringarna är att stärka förskolans pedagogiska uppdrag och leda till en ambitionshöjning och skälet till det är att förskolans potential att stimulera barnens naturliga lust att lära inte har nyttjats fullt ut. Förskolans verksamhet bygger på barns lek och egna aktivitet, barn ses som nyfikna och kompetenta och deras eget utforskande av världen ska stimuleras och utmanas. Därför är det viktigt att verksamheten tar sin utgångspunkt i vardagliga situationer och i barnens frågor, initiativ och intressen. Skolverket anser också att målens inbördes förhållande behöver förtydligas, de bildar en helhet, det är viktigt att se sambanden mellan olika mål.

Det är förskolans verksamhet som ska följas upp och utvärderas och förskolan måste i sina uppföljningar ta utgångspunkt i hur barnet tänker och förstår. Det ska framgå i vilka situationer barn visar intresse, gensvar och motivation för det som förskolan erbjuder. Den kunskapen är en förutsättning för att utveckla verksamheten utifrån varje barns erfarenheter och förutsättningar.

I riktlinjerna ska det framgå att det är angeläget att förskolan använder flera olika verktyg och metoder för dokumentation och utvärdering för att visa hur man skapar förutsättningar för varje barns utveckling och lärande. (s 7)

En av de viktigaste kvalitetsförutsättningarna i förskolan är personalens kompetens, personalens förhållningssätt och hur den pedagogiska medvetenheten kommer till uttryck i sättet att tänka och förhålla sig till barn och föräldrar och andra vuxna i förskolan.

Förskolornas arbetsplaner/verksamhetsplaner

Jag frågade tjugofem slumpvis utvalda förskolepedagoger, från olika avdelningar, om jag kunde få använda deras arbetsplaner/verksamhetsplaner⁸ för denna studie om barns delaktighet i förskolan. Sex stycken gav sitt samtycke, jag ville gärna ha tio stycken avdelningsplaner och gick därför ut på Internet och letade upp fyra arbetsplaner till då de fanns tillgängliga som offentliga dokument på kommunernas hemsidor. Jag har anonymiserat förskolorna som deltar då jag endast är intresserad av hur de uttrycker barns delaktighet i texten. Dessa arbetsplaner är olika till omfånget från en halv A-4 sida till sexton sidor (då ingick en likabehandlingsplan också).

Alla arbetsplanerna utgår från *Lpfö 98* och de har skrivit vad de vill fokusera på just nu och då är det inte alla som har med barns inflytande och delaktighet direkt uttalat i planen. De påstående jag har tagit fasta på från arbetsplanerna är att förskolorna säger att de utgår från varje barns förutsättningar och önskemål.

Vi låter barnen ta ansvar för sina handlingar och vi ger barnen möjligheter att utforma verksamheten utifrån mognad och ålder. Vi är lyhörda inför barnens intressen och behov och dessa ligger till grund för vår planering och dess innehåll. Barnen lär sig och övar på att samarbeta och på turtagande i samling, lek och genom att tillhöra en grupp. Vi uppmuntrar samspelet och barnens förmåga att göra egna val och kompromissa (citat från arbetsplan).

Alla barn har olika behov och vi försöker lära känna och tillgodose dessa i möjligaste mån (citat från arbetsplan).

Miljön är ett annat påstående som finns med, framförallt vill man att barnen ska förstå att de är delaktiga i kretsloppet

Att lära barnen omsorg om varandra och sin närmaste omgivning och att väcka barnens intresse för miljön och visa dem deras delaktighet i naturens kretslopp (citat från arbetsplan).

Vi komposterar 2/3 av vårt matavfall och barnen är delaktiga i komposteringen både med att bära ut och lägga i komposterna samt att lägga ut och gräva ner den färdiga jorden i odlingarna (citat från arbetsplan).

Att barnen blir medvetna om att vi måste värna om vår miljö, genom att var och en föregår med gott exempel (citat från arbetsplan).

Miljöns utformning inomhus nämns också

Allt material och alla utrymmen skall vara tillgängligt för alla oavsett kön (citat från arbetsplan).

Vi uppmuntrar barnet att uttrycka sina tankar och åsikter. Barnet ges möjlighet att påverka sin situation i förskolan, det får komma med egna idéer och förslag när det gäller lekar, material och övrig verksamhet. Barnets åsikter och önskemål följs upp för att det ska se ett konkret resultat av sitt inflytande i matråd och inköpsråd mm. Barnet får möjlighet att självt planera och hålla i t ex en samling (citat från arbetsplan).

⁸ Jag kommer fortsättningsvis att använda mig av termen arbetsplan för enkelhetens skull.

Hur man får barn delaktiga och hur man vet vad de är intresserade av berörs också genom att personalen säger att de gör observationer, har samtal med barnen, och gör individuella utvecklingsplaner

Genom att använda oss av observationer kan vi i vår planering arbeta så att det gagnar det enskilda barnet och hela gruppen (citat från arbetsplan).

Syftet med planen är att ta tillvara varje barns individuella behov, förutsättningar och intressen samt att utveckla vårt arbetssätt och verksamhetens innehåll (citat från arbetsplan).

Vi lyssnar aktivt och medvetet på alla barn (citat från arbetsplan).

Alla barn har olika behov och vi försöker lära känna och tillgodose dessa i möjligaste mån (citat från arbetsplan).

Vi arbetar med att ge pojkar och flickor lika stort utrymme och inflytande i den dagliga verksamheten (citat från arbetsplan).

Livslångt lärande tas upp och där poängteras leken som ett medel att nå målet och att barn är aktiva

Skapa situationer där lärande utvecklas, bemöta barnets tankar och funderingar, fånga upp barnets vetgirighet och förstå barns olika behov (citat från arbetsplan).

Vi arbetar med teman utifrån barnens intresse och behov (citat från arbetsplan).

Barn är aktiva, nyfikna och söker sin egen kunskap. Barn har en egen drivkraft att lära och utvecklas. Barns lärande sker i samspel med andra människor och barnet själv tar en mycket aktiv del i detta samspel. Lärande utgår från barns tidigare erfarenheter (citat från arbetsplan).

Portfolion ska fungera som ett verktyg som synliggör barnets lärande (citat från arbetsplan).

Barnen ges möjlighet att påverka sin vardag genom att vi som personal uppmärksammar och tar tillvara barnens tankar och intressen. På förskolan ges leken och det egna utforskandet stort utrymme (citat från arbetsplan)

Vi uppmuntrar barnet att prova på, upptäcka, lösa problem och söka kunskap på egen hand (citat från arbetsplan).

En förskolas arbetsplan berör inte delaktighet alls direkt uttryckt i texten. De har en mer allmän hållning utifrån läroplanen, *Lpfö 98* (2006), och beskriver sin verksamhet i allmänna ordalag utan att betona något som de ser som särskilt viktigt.

Teoretiska utgångspunkter

Att bli forskare är att bli inskolad i ett paradig, en modell, för problemlösning enligt Kuhn (i Allwood & Erikson 1999). Men Allwood och Erikson säger också att det inte finns några enkla samband mellan en forskares disciplintillhörighet och hans eller hennes vetenskapsfilosofi. Popper (a a) hävdar att det går att översätta mellan paradig, de bildar inte ömsesidigt översättbara språk.

”Vetenskapsfilosofi är det systematiska studiet av vetenskapliga aktiviteter och kunskaper” (Gilje & Grimen, 2004 s 13). Gilje och Grimen menar också att när vi kommer för nära aktiviteten behöver vi luta oss tillbaka och reflektera över vad vi håller på med, vi kan bli blinda för hur problem kan lösas. För att få reda på vad en text betyder eller hur den kan förstås måste man tolka den. I föreliggande studie görs det genom att läsa vad en text, i den här studien vad styrdokumentet Lpfö-98 och andra för förskolan centrala dokument säger om barns delaktighet i förskolans vardag. Men texter behöver tolkas och förstås i ljuset av något. I den här studien har jag valt att göra en deskriptiv argumentationsanalys med en hermeneutisk tolkning då man aldrig kan möta en text utan en viss förförståelse (eller fördomar). Argumentationsanalys kan dock även betraktas som en metod, vilket den ofta används som i filosofiska sammanhang. När den beskrivande analysen av en text är färdig så kan man värdera den. Jag ville se om teserna var hållbara så en kritisk granskning av argumenten var på sin plats här.

Hermeneutik

Den moderna hermeneutiken utvecklades av tyska filosofers teorier och metoder i slutet av 1700-talet (Egidius 2003). Egidius menar att för att kunna tolka en text och göra den begriplig kräver det att man kan sätta sig in i ett annat livssammanhang än det egna, då vi alla har olika sätt att se på naturen och människan.

Hermeneutikens ontologi tillåter ett antal ståndpunkter i enlighet med uppfattningen att det inte kan finnas några i strikt mening sanna tolkningar. En grundtanke inom hermeneutiken är att vi alltid har en förförståelse av det vi vill undersöka. Vi möter aldrig världen förutsättningslöst, ”varje läsare, varje mottagare närmar sig varje text med en förförståelse (eller med ’fördomar’)” (Bergström & Boréus 2005 s 25).

Epistemologiskt finns det ingen kunskap som är värdeneutral, även om somliga dock anser att det finns det. En tolkningsprocess kan i princip pågå i oändlighet men upphör i praktiken när man kommit fram till en rimlig mening ”fri från inre motsägelser” (Kvale 1997 s 50). När jag vill tolka ett meningsfullt fenomen måste jag börja med en idé om vad jag skall se efter för att min undersökning ska ha en riktning. ”Vi möter aldrig världen som ett blankt blad utan vissa förutsättningar som vi tar för givna” (Gilje & Grimen 2004 s 183). Den existentiella hermeneutiken tillbakavisar skillnaden mellan subjekt och objekt och inriktar sitt intresse på ”i-världen-varat” (Alvesson & Sköldberg 2008 s 239) som kan jämföras med fenomenologins ”livsvärld”. Det som framkommer ur en text är ett sätt att förstå, och kan inte ses som en absolut sanning, utan är ett resultat av just denna tolkning.

En annan grundläggande uppfattning inom hermeneutik är att meningen hos en del endast kan förstås om den sätts i samband med helheten och helheten kan bara förstås ur delarna, den hermeneutiska cirkeln eller spiralen (a a). Eller om man föredrar den aletiska⁹ hermeneutiken där cirkeln går från förförståelse – förståelse, som Heidegger lyfte in. Alvesson & Sköldberg menar att de två cirkelarna kompletterar varandra.

⁹ Uttrycket är hämtat från det grekiska aletheia, ofördoldhet, dvs. uppenbarande av något som är dolt enl. Heidegger (i Alvesson & Sköldberg 2008 s 200).

Gadamer menar att det finns en förståelsehorisont som sätter gränser för vår förståelse och vad vi kan ifrågasätta, men horisonten kan röra sig och därmed förändras (Allwood & Erikson 1999). Förståelse handlar om två horisonter som närmar sig, tolkarens och verkets, det kallar Gadamer horisontsammansmältning. Språket är det som binder oss människor samman och är förmedlare mellan oss och världen. Vi kan inte trola bort oss själva i tolkningsprocessen, olika subjekt ger en text olika tolkningar eftersom vi finns i olika historiska situationer. Det är viktigt att se att språket och texten är en historisk företeelse. Uttolkaren av en text gör att texten får en ny mening beroende av uttolkarens samtida kunskap och hennes erfarenheter. Vi argumenterar för våra tolkningar och denna strategi kan då kallas uttolkarorienterad (Bergström & Boréus 2005).

Argumentationsanalys

I dagens samhälle är vi ständigt utsatta för försök att övertyga oss om någonting. Det kan till exempel vara ett partis strävan efter nya väljare eller reklam som försöker få oss att välja en viss vara eller tjänst. Vi blir utsatta för försök att bli övertygade om ”en handlingsriktning, en värdering eller en verklighetsbeskrivning” (Bergström & Boréus 2005 s 89). Därför ses det som viktigt med argumentation som något man bör kunna i textanalysen. Föregångaren till dagens argumentationsanalys finner man i den klassiska retoriken. Retorik¹⁰ handlar främst om hur man bäst övertygar andra om en ståndpunkts förträfflighet och tre grundbegrepp är *logos*, *ethos* och *pathos*¹¹. I dagens argumentationsanalyser används främst logos, och man intresserar sig i första hand för texters innebördsaspekter.

Argumentationsanalys har åtminstone tre syften – ett deskriptivt syfte där argumentation inte alls består av skäl för eller emot bestämda uppfattningar, ett preskriptivt, föreskrivande syfte där man ska bedöma hur argumentationen lever upp till vissa normer. Det tredje syftet är ofta att söka avgöra en argumentations beviskraft där det undersöks om argumenten stärker eller undergräver ståndpunkten man har enligt Bergström och Boréus (a a). Hegelund (2007) menar att argumentation är kärnpunkten i alla vetenskapliga texter och ett enkelt argument, enligt Toulmins argumentationsmodell, består av tre obligatoriska element som är *påstående*, *belägg* och *relevans*. I alla debatter används olika argument och skäl för att styrka det som sägs för att övertyga någon om det man vill ha sagt. Enligt Ejvegård (2005) måste argumenten uppfylla dessa fyra krav;

- 1 begriplighet (möjlighet att tolka)
- 2 riktighet (överrensstämma med sanningen)
- 3 relevans (ha med saken att göra)
- 4 ej tendentiöst utvalda (ge en tillräckligt uttömmande bild, vara objektiva
(s. 54)

”Argumentationsanalys är ett studium av argumentationer ur en bestämd synvinkel” (Björnsson, Kihlbom, Tersman & Ullholm 1994 s. 7), till skillnad från vardagsargumentation som när vi grälar, diskuterar, skvallrar osv.

¹⁰ Läran om vältalighet, utvecklades av de lärda grekerna och romarna under antiken och var ett obligatoriskt ämne i västerländska skolor ända fram till 1800-talet

¹¹ *Logos* – appellerar till mottagarens intellekt och rationella förmåga att dra slutsatser.

Ethos - den karaktär eller personlighet som en talare vill tillskriva sig själv för att vinna sina åhörarens intresse, välvilja och förtroende.

Pathos – är de starka känslor, affekter eller passioner som en talare försöker väcka hos sina åhörare. (Bergström & Boréus 2005 s 89-90).

Deskriptiv argumentationsanalys

Deskriptiv argumentationsanalys kan genomföras enligt olika principer bl.a. genom Arne Naess¹² pro et contra-analys eller Stephen Toulmins¹³ analysmodell enligt Bergström & Boréus (2005). En beskrivande analys av en argumentation vill genom att dela upp den i tes och argument göra den mer överblickbar och syftar också till att underlätta en bedömning av argumentationens beviskraft. Argumentation består av en mängd påståenden som beror av vilken situation satsen sagts i (Björnsson et al 1994) och ett och samma påstående kan uttryckas i olika satser, Anna är kortare än Lisa – Lisa är längre än Anna. Kontexten har också betydelse för vad som avses med ett påstående.

Den deskriptiva delen av analysen går ut på att finna en eller flera teser i en text och att finna argument för eller emot det som påstås. Påståendet kan sägas vara den idé som framförs av en språklig sats (Bergström & Boréus 2005), samma påstående kan uttryckas av olika satser och samma satser kan uttrycka samma påstående. Det första man gör när man strukturerar upp texten är att söka efter tesen. Tesen kan vara *normativ* och hävda en värdering, den kan vara *preskriptiv* och uppmana till handling eller *faktuell* och då är den icke-värderande (a a). Varje tes har argument för att styrka eller försvaga tesens hållbarhet, dessa argument har i sin tur argument för att stödja eller kritisera hållbarheten. Det blir en kedja av argument där argument som är avsedda att stödja tesen är argument av första ordningen, argument för att stödja argument av första ordningen kallas argument av andra ordningen osv. (Björnsson et al 1994).

Vid en argumentationsanalys är det viktigt att definiera ord för att undvika oenighet. En *stipulativ* definition kan vara att forskaren talar om hur hon kommer att använda ett visst ord eller term eller förkortning och är nödvändig inom all forskning (Ejvegård 2005). En *lexikalisk* definition kan sägas vara sann eller osann då den är en teoretisk-syntetisk sats rörande språkbruket av ett visst ord.

När man tolkar en text bör man utgå ifrån att författaren eller talaren haft en avsikt med det hon skrivit. Om forskarens tolkning inte skulle stämma i andra sammanhang bör forskaren förkasta tolkningen, det är författarens avsikt man söker inte sin egen. Man bör vara medveten om när man gör avsteg från vilken slags tolkning man använder, är den användarorienterad eller uttolkarorienterad? Tidpunkten för ett yttrande är också viktigt, man kan ju ändra åsikt, man kan heller inte vara helt säker på vad som är den riktiga tolkningen. En mängd information är underförstådd i alla slags texter och bland dessa finns det sådana man kan sluta sig till på logisk väg och sådana som kräver kontextkännedom för att man ska förstå dem.

Värderande argumentationsanalys

”När den beskrivande analysen av en argumentation är färdig så återstår det att värdera den” (Björnsson et al 1994 s 51). Då ska argumenten granskas kritiskt för att se om tesen är hållbar. I en värderande argumentationsanalys ägnar man sig åt logos, är argumentet intellektuellt övertygande? Bergström och Boréus (2005) ger tre förslag på hur normativa argument kan rimlighetsbedömas: ”stämmer argumentet överens med ens egna moraliska intuitioner och andras”, ”kan argumentet inordnas under någon allmänt spridd normativ uppfattning”, ”relatera normativa argument till konkreta fall” (s 133).

Ett argument ska inte bara stärka beviskraften i en argumentation de ska också vara relevanta, de ska stödja eller försvaga en tes (a a). Metoden hjälper till att systematiskt ta ställning till giltigheten hos en argumentation.

¹² Naess (1912-2009) norsk filosof, talade om kriterier för en debatt med ändamålet att öka eller bättre ordna vårt vetande (Bergström & Boréus 2005 s. 91).

¹³ Toulmin (1922-) brittisk filosof utvecklade en argumentationsteori som ett praktiskt redskap vid analys av retorik och kommunikation. (http://wikipedia.org/wiki/Stephen_Toulmin 20090426).

Metod

Argumentationsanalys betraktas ibland som en metod, men då jag redogjort för den i teoriavsnittet ovan är det inte nödvändigt att utförligare beskriva den här. Här beskrivs min metodologiska ansats som är en kombination av några olika metoder eller metodologiska komponenter.

Jag ville genom en textanalys med epistemologisk ansats från hermeneutiken undersöka frågorna; Hur förstås barns delaktighet i styrdokument och i förskolans arbetsplaner, Vad ska barn lära sig i förskolan om delaktighet samt Varför ska barn göras delaktiga i dagens förskola? Det låg då bra till att göra en deskriptiv argumentationsanalys av styrdokument, tidigare forskning och förskolors arbetsplaner. Jag gjorde en kvalitativ studie, en induktiv studie vilket innebär att den ”fokuserar på process, förståelse och tolkning...” (Merriam 2006 s 35). I den här studien betyder det att jag studerade vad som sägs om barns delaktighet för att kunna skapa mig en uppfattning om vad som egentligen menas med detta fenomen. Jag läste styrdokument och tidigare forskning. Jag sammanställde och kategoriserade dessa, för att skapa en egen tes, som alltså inte behöver vara sann. I styrdokumenten har jag valt ut särskilda avsnitt och utdrag som varit relevanta för studiens syfte. Dessa utdrag har alla berört vad som sägs om barns delaktighet i förskolan.

Kvalitativa metoder syftar på forskningsprocedurer som ger beskrivande data, människans talade¹⁴ ord och observerbara beteenden. De är tolkande och beskrivande, de har en deskriptiv karaktär. Det empiriska underlaget utgörs av tidigare forskning, läroplaner och riktgivande pedagogiska program och anvisningar samt 10 förskoleavdelningars arbetsplaner/verksamhetsplaner för att se hur barns delaktighet förstås i den pedagogiska verksamheten i förskolorna. Jag ser den hermeneutiska och den argumentationsanalytiska ansatsen som en bra kombination då det handlar om att i den hermeneutiska ansatsen tolka ett fenomen. Då det i en deskriptiv argumentationsanalys, med efterföljande värderande argumentationsanalys innebär att man genom en tolkning kommer fram till en tes. När det gäller Ejvegårds punkt 2 om riktighet (se ovan) kommer jag att förhålla mig lite friare då jag inte på något sätt tror att min tolkning har något med sanning att göra. Den ska ses som en fri tolkning av mig utifrån min förförståelse av barns delaktighet.

Urval

Sådan information som man hittar i dokument kan användas på samma sätt som om jag gjorde en intervju eller en observation enligt Merriam (2006). Dokument kan också ge ”deskriptiv information, verifiera hypoteser, utveckla nya kategorier och hypoteser, skapa en historisk förståelse eller spåra en utvecklingstrend” (a a s 121). Vad det står om barns delaktighet i styrdokumentet genom åren och hur delaktighet förstås ute i förskoleverksamheten är min huvudsakliga fokus i den här studien.

För att studera detta har jag valt att delvis göra en deskriptiv argumentationsanalys där mitt empiriska material består av styrdokumenten *Barnstugeutredningen* (SOU 1972:26, 27), *Arbetsplan för förskolan* (Socialstyrelsen 1975) *Pedagogiskt program för förskolan* (Socialstyrelsen 1987:3), *Lära i förskolan* (Socialstyrelsen 1990:4), slutbetänkandet av Barnomsorg och Skolakommittén – *Att erövra omvärlden* (SOU 1997:157), *Läroplan för förskolan - Lpfö-98* (1998, 2006), *Förslag till förtydligande i förskolans läroplan* (Utbildningsdepartementet 2009), tidigare forskning, och tio förskolors arbetsplaner/verksamhetsplaner.

¹⁴ Det finns människor som har skapat texterna, språket förmedlas i något som kan benämnas som en text. Texterna speglar, reproducerar eller ifrågasätter t.ex. makt (Bergström & Boréus 2005 s 15).

Jag har gjort selektiva urval av förskolornas arbetsplaner, det vill säga att jag valde det antal förskolor/avdelningars arbetsplaner av dem som ville vara med i studien. Beroende av hur många förskolor/populationer som anmälde sitt intresse fick jag välja ut det antal som kunde anses vara relevant för min studie (Fangen 2005). I den här studien var det få förskolor som ville delta. Då kan man spekulera i varför så var fallet? Var det för att de inte skrivit någon eller för att de inte har med barns delaktighet i arbetsplanen ännu eller för att de helt enkelt glömde bort min förfrågan? Eller kanske de inte själva är klara över vad de menar med "delaktighet"?

Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Vid en kvalitativ undersökning finns det en rad faktorer som inverkar på trovärdigheten men en av fördelarna med att använda sig av dokument är deras stabilitet. Jag som forskare påverkar inte med min närvaro som jag hade gjort vid en observation, dokument är objektiva informationskällor (Merriam 2006). Varje samhälle med ett skriftspråk skapar enligt Kidder (i Merriam 2006) "en mängd material i syfte att upplysa, roa eller övertala befolkningen" (s.123). I en bedömning av en argumentations beviskraft tar man hänsyn till hållbarhet och relevans hos argumenten (Bergström & Boréus 2005). Den deskriptiva argumentationsanalysen kräver att påståenden tolkas tydligt och det gäller även det som är underförstådda påståenden. "Målet med tolkningen är att komma fram till vilka påståenden som författaren avsett att uttrycka med sin text" (s 141).

Fallstudier är det man brukar kalla "tolkande forskning" (Merriam 2006 s 176). Forskare och andra personer som läser den här studien måste vara säkra på att det de läser är det som faktiskt kom fram i den här studien. För att öka trovärdigheten är det bra att klargöra mina utgångspunkter som forskare, min förförståelse, mina antaganden och teoretiska utgångspunkter. Studiens heuristiska kvalitet där läsaren får syn på sin verklighet ur en annan aspekt är ett mått på en undersöknings kvalitet.

Generaliserbarheten för en kvalitativ undersökning betyder att kunskapen kan vara värdefull och giltig för andra i liknande sammanhang (Johansson & Pramling Samuelsson 2006), vilket betyder att jag hoppas att andra läsare kan ha nytta av och få idéer av min studie. En hermeneutisk tolkning måste vara meningsfull, eller tillskrivas mening av sociala aktörer för någon, det är kännetecknande för fenomen som kan tolkas (Gilje & Grimen 1992). En tolkning är i hög grad baserad på personliga erfarenheter och omdömen och är mer eller mindre sannolik eller trovärdig.

Reliabiliteten handlar om i vilken utsträckning mina resultat kan upprepas, och då min studie bygger på styrdokument till största delen kan man upprepa min undersökning så länge ingen ändring av läroplanen görs och såvida ingen ur materialet uttolkar radikalt andra teser. När det gäller mina arbetsplaner jag fått från olika förskolor är det kanske svårare att upprepa mina resultat då dessa arbetsplaner brukar revideras varje år allteftersom barngrupperna förändras (det är åtminstone tänkt att det ska vara så).

Etiskt ställningstagande

I enlighet med de forskningsetiska reglerna från humanistisk- samhällsvetenskapliga forskningsrådet (www.vr.se) har jag genomfört följande:

Informationskravet – Jag har muntligt informerat om vad min studie belyser och frågat barnskötare i uppdragsutbildning på Högskolan Väst om jag kan få använda deras arbetsplaner till min studie. Jag har även frågat barnskötare som utbildar sig till lärare vid Högskolan Väst om jag kan få ta del av deras arbetsplaner. De som har velat har lämnat sina arbetsplaner. När det gäller styrdokumentet så är de offentliga och ingen behöver informeras.

Samtyckeskravet – Eftersom materialet är offentligt, några arbetsplaner finns på kommunernas hemsidor, behöver studien inga samtycken. Alla styrdokument är också offentliga handlingar.

Konfidentialitetskravet – Jag kommer att avidentifiera förskolorna och vilka kommuner arbetsplanerna kommer ifrån.

Nyttjandekravet – Uppgifter insamlade från enskilda förskolor i min studie kommer bara att användas för forskningsändamål. Om studiens resultat ställer nya intressanta frågor, som det ju kan göra i en hermeneutiskt inspirerad cirkel/spiral, kan det hända att föreliggande studie kan användas i ett större arbete.

Analysen av informationen jag fått från förskolornas arbetsplaner kan väcka en del etiska problem (Merriam 2006). Det är något mindre problem med de offentliga styrdokumenterna som är helt öppna för att analyseras. Information som jag får filtreras alltid genom mina egna värderingar och teoretiska utgångspunkter. Det finns alltså en risk att jag kan ha uteslutit någon information som på något sätt strider mot mina egna uppfattningar. Det är inte alltid man som forskare är medveten om en sådan skevhet, jag har alltid en förförståelse om mitt ämnesval. Jag har strävat efter att ge en så riktig bild som möjligt vid planeringen, genomförandet, analysen och min rapportering som möjligt. Eftersom jag fick så få arbetsplaner kan det också ge en skev bild av verkligheten. Hade jag haft tillgång till fler arbetsplaner hade studien förmodligen blivit mer uttömmande.

Resultat

Försöket att visa *barns delaktighets* verkliga identitet grundar sig inte på något anspråk om den "objektiva sanningen". Däremot framträder fenomenet barns delaktighet som ett försök att fostra självstyrande individer i demokratis¹⁵ namn. Det som hålls för att vara vårt samhälles grundläggande värderingar ska implementeras redan hos de yngsta barnen i förskolan.

Mitt intresse riktas mot betydelsen av begrepp som *delaktighet, lärande, kvalitet och miljöns utformning och Lpfö 98* (2006). Jag kommer här att presentera resultaten genom att sätta teser/påståenden som rubriker och under rubrikerna kommer jag att föra fram tolkningar av dessa teser/påståenden och/eller argument för dessa påståenden, som i sig själva blir nya påståenden. Argumentation kan ses som en ansträngning att nå en mer välgrundad ståndpunkt i en fråga och bygger på att man efter sina egna förutsättningar tolkar, strukturerar och värderar argumenten (Björnsson et al 1994).

Dessa påståenden som jag här beskriver är normativa så tillvida att de är omdömen om att det är önskvärt att förskolan verkligen låter barn vara delaktiga i verksamheten (a a). Flera av påståendena är även preskriptiva för de beskriver hur barnen kan och ska göras delaktiga, de uppmanar läsaren att handla på ett visst sätt för att uppnå det önskade resultatet. Jag har valt att strukturera argumenten i olika teser och under teserna tar jag upp pro-argumenten, för att göra undersökningsarbetet enklare och mer lättöverskådligt för mig och för de som ska läsa studien. Jag har inte funnit några contra-argument.

Flera påståenden i styrdokument stöds sällan av argument i samma dokument, utan det framställs snarare nya påståenden vilket kan vara vanligt i politiska dokument som oftast innehåller mer av honnörsord och visioner än argument. Därför har jag heller inte funnit några motargument i texterna.

Barns delaktighet

Här kommer jag att beskriva hur barn ska göras delaktiga i verksamheten när det gäller demokratiska frågor i förskolan utifrån min tolkning av hur det uttrycks i texten i *Lpfö 98* (2006). Den sociala utvecklingen beskrivs också och vad som ses som delaktighet där. Jag har funnit två teser som berör det.

Tes 1: Varje barn skall ges möjlighet att bilda sig egna uppfattningar och göra val utifrån de egna förutsättningarna.

P1: Genom att barnen ges möjlighet att bilda sig egna uppfattningar och göra val utifrån de egna förutsättningarna grundläggs och växer delaktighet och tilltro till den egna förmågan.

P2: Genom möjlighet att bilda sig egna uppfattningar och göra val utifrån de egna förutsättningarna förbereds barnen på att de är delaktiga och har ansvar för de rättigheter och skyldigheter som gäller i ett demokratiskt samhälle.

Tes 2: Förskolan skall uppmuntra och stärka barnens förmåga till ansvars känsla och social handlingsberedskap.

P1: Om förskolan uppmuntrar och stärker barnens förmåga till ansvars känsla och social handlingsberedskap kan barnen uppmärksammas på att människor kan ha olika attityder och

¹⁵ Demokrati (grek. demokrati 'a 'folkvalde') har den språkliga betydelsen folkmakt eller folkstyre. Vad detta skall innebära råder det delade meningar om särskilt som demokratin, liksom de flesta andra samhällsföreteelser, befinner sig i ständig förändring (NE.se). Jag väljer att förstå den som folkmakt eller folkstyre här. Sedan finns det många olika demokratiideal som anger *hur* folkmakten eller folkstyret bör se ut. Dessa olika modeller kan betona delaktighet i högre eller lägre grad.

värderingar kring etiska dilemman och livsfrågor och därigenom få en högre toleransnivå för olikheter.

P2: Om förskolan uppmuntrar och stärker barnens förmåga till ansvars känsla och social handlingsberedskap kan barnen få möjlighet att samspela och få bearbeta konflikter och därigenom förberedas på att reda ut missförstånd, kompromissa och respektera varandra.

Förskolan skall lägga grunden till livslångt lärande

Här kommer jag att beskriva hur barn ska göras delaktiga i sitt eget lärande utifrån min tolkning av hur det uttrycks i *Lpfö 98* (2006). Här fann jag en tes.

Tes: Barnens behov och intressen, som de själva ger uttryck för, bör ligga till grund för planeringen av den pedagogiska verksamheten.

P1: Om barnens tankar och idéer tas tillvara kan barnen uppleva att de är en tillgång i gruppen och deras tillit till den egna förmågan stärks.

P2: Om förskolan ser till att barnens behov och intressen får påverka verksamhetens innehåll, genom att ligga till grund för planeringen av den, kan mångfald skapas i lärandet.

Miljöns utformning

Här beskrivs hur *Lpfö 98* menar att barn ska vara delaktiga i hur deras miljö utformas utefter min tolkning. Också här fann jag en tes.

Tes: Barnens behov och intressen, som de själva ger uttryck för, bör ligga till grund för utformningen av miljön.

P1: Om förskolans miljö är öppen, innehållsrik och inbjudande och tar tillvara på deras behov, intressen och vetgirighet inspireras förmodligen barnen att utforska omvärlden.

P2: Om barnens behov och intressen får ligga till grund för utformningen av miljön är det troligt att barnen förstår hur deras egna handlingar påverkar miljön både inomhus och utomhus.

Värderande argumentationsanalys

Tanken att göra barn delaktiga började i och med *Barnstugeutredningen* (SOU 1972: 26, 27) där dialogpedagogik skulle förstås som ett subjekt-subjektförhållande. Det innebar att det skulle vara ett antiauktoritärt och ömsesidigt förhållande vilket av många lärare uppfattades som att barnen skulle bestämma. Det fick lärare att ta ett steg tillbaka för att invänta barnet, de gjorde inget för att utmana barnens tankar. Det är i sig en process att göra barn delaktiga om de inte är vana vid det.

Den värderande analysen påverkas av subjektiva faktorer det vill säga vilka förkunskaper, åsikter och värderingar forskaren har. Det innebär att två olika personer kan tolka och beskriva en text på olika sätt (Björnsson et. al 1994 s 10-11). Här undersöks vilken hållbarhet, relevans och beviskraft argumenten har i förhållande till tesen. Undersökningen koncentreras på delaktighet som jag har förstått termen i olika pedagogiska sammanhang.

Tes 1: Varje barn skall ges möjlighet att bilda sig egna uppfattningar och göra val utifrån de egna förutsättningarna.

P1: Argument P1 är hållbart därför att det verkar troligt att ett barn som blir delaktigt genom att få göra egna val får en växande tilltro till den egna förmågan. Om man med delaktighet menar att barnet blir tillfrågat om vad det vill göra, vad barnet är intresserad av.

P2: Argument P2 är hållbart för att då kan det förstås som att barnet medverkar aktivt och har medinflytande i sin förskolekontext. När barn får vara med om en konkret situation som att fatta ett beslut på sin förskola ökar förståelsen för vad det innebär att vara delaktig.

Tes 2: Förskolan skall uppmuntra och stärka barnens förmåga till ansvarskänsla och social handlingsberedskap.

P1: Argument P1 är hållbart då det är relevant att barn som får lära sig att alla åsikter betyder något och att man kan ha olika åsikter, attityder och värderingar om en fråga får diskutera och prata om dem kan bättre förstå andras handlande i en viss situation. Då får de på så sätt se variationen av sätt att tänka om något om de får problematisera kring etiska dilemman och livsfrågor.

P2: Argument P2 är hållbart därför att barn som möter vuxna som arbetar med samspel, att reda ut konflikter och missförstånd och kompromissa på ett tydligt sätt, kan göra att barnen får förståelse för andra och kan sätta sig in i deras situation.

Förskolan skall lägga grunden till livslångt lärande.

Tes: Barnens behov och intressen, som de själva ger uttryck för, bör ligga till grund för planeringen av den pedagogiska verksamheten.

P1: Argument P1 är hållbart då barn som får uppleva att deras nyfikenhet, företagsamhet och intressen uppmuntras blir förmodligen stimulerade att fortsätta sitt lärande och ser sig själva som kompetenta individer.

P2: Argument P2 är hållbart för då barn får påverka innehållet i verksamheten får de förmodligen en upplevelse av att det finns olika sätt att lösa en uppgift på och då kan de få syn på att det finns variation i sätt att tänka.

Miljöns utformning.

Tes: Barnens behov och intressen, som de själva ger uttryck för, bör ligga till grund för utformningen av miljön samt ge förståelse för hur de är delaktiga i naturens kretslopp

P1: Argument P1 är hållbart för om barnens miljö utformas utefter deras behov blir de förmodligen utmanade till att utforska omvärlden i en trygg och tillåtande förskola där deras lek och andra aktiviteter är i fokus.

P2: Argument P2 är hållbart för att barn som får vara med om att deras handlingar, behov och önskningsar får konsekvenser i form av att de ibland får kompromissa i sina beslut får en förståelse för hur de är delaktiga i naturens kretslopp.

Sammanfattning

Argumenten för att barn ska vara/göras delaktiga i förskolan har hög beviskraft så till vida att om förskolan efterlever de här målen kommer barnen troligen att bli aktiva i samhället om de får lära sig hur det går till från det att de är mycket små. Det följer däremot inte logiskt. Ingenting nämns heller om hur det bör gå till. Hur ska lärarna organisera sitt arbete för att kunna följa målen, det är mycket fritt att tolka läroplanen i det avseendet. Barns delaktighet utifrån styrdokumentet *Lpfö 98* (2006) menar som jag ser det att barnen ska göras delaktiga i all verksamhet som bedrivs i en förskola. De ska göras delaktiga i beslut som gäller deras vardag, deras åsikter ska tas med i beslut utefter ålder och intressen. Barnen ska lära sig att delaktighet är en självklar rättighet och ett medborgerligt ansvar för att kunna bli aktiva samhällsmedborgare i ett demokratiskt samhälle i framtiden. På så sätt styrs lärare och barn av läroplanen.

Förskolornas arbetsplaner

Vad står det i förskolornas arbetsplaner, hur har lärarna förstått vad barn ska lära sig om delaktighet i förskolan som det beskrivs i *Lpfö 98* (2006)? I de tio förskolornas arbetsplaner hittade jag arton mål som berör barns delaktighet i förskolan. En av förskolorna har inget mål som berör barnens delaktighet direkt uttalat i deras arbetsplan.

Med min hermeneutiskt influerade analys av förskolornas arbetsplaner vill jag försöka förstå hur lärare erfar barns delaktighet i förskolan när de ställer upp sina mål i en arbetsplan. Min förförståelse som förskollärare kommer att påverka min tolkning av förskolornas arbetsplaner. En tolkning är i hög grad baserad på personliga erfarenheter och omdömen och är mer eller mindre sannolik eller trovärdig.

När det gäller målet att *förskolan vilar på demokratins grund* kan jag se att förskolornas arbetsplaner poängterar att de låter barnens intressen och behov ligga till grund för deras planering för att kunna tillgodose dessa. Barnen ska lära sig att ha omsorg om varandra och sin närmaste omgivning och miljön. Dahlberg et al (2006) menar att förskoleinstitutioner är socialt konstruerade, att de blir vad lärarna gör dem till och att frågan om förskolornas roll och syften inte är självklara frågor. Dominanta diskurser som råder i samhället har stor påverkan på hur verksamheten utformas.

Miljöns utformning för att göra barn delaktiga berörs särskilt i två citat där det poängteras att allt material och alla utrymmen ska vara tillgängliga, och att barnen får påverka sin situation. Önskemål och åsikter följs upp för att barnen ska se ett konkret resultat av sitt inflytande. Nordin-Hultman (2005) säger att det finns studier som pekar på att förskolemiljön är strängt reglerad med stora krav på barns anpassning vilket inte ger dem mycket utrymme att ha inflytande över tid, rum och aktiviteter. Kan det vara därför som inte fler citat om miljöns utformning fanns med? Även material bär på föreställningar och normer för vad barn bör hålla på med och klara av i olika åldrar och bör ses som en förutsättning för hur barn uppfattas enligt Nordin-Hultman.

Att göra barnen *delaktiga* går till så att personalen gör observationer som används i planeringen av verksamheten, de lyssnar aktivt och medvetet på alla barn. Innebär det att barnen blir intervjuade, att de har samtal i grupp och enskilt? Dokumentation är viktigt för att göra barn delaktiga men man bör vara medveten om vilka val man gör. Dokumentationsarbetet är en process som hela tiden upprepar sig anser Åberg och Lenz Taguchi (2007). Att ha barns frågor i fokus betyder inte att lärarna kan ge upp ansvaret som vuxna utan lärarna måste göra kloka val och bjuda in barnen till delaktighet.

Delaktighet och livslångt lärande tar upp att barn är aktiva i sitt kunskapsökande, de lär i samspel med andra människor och att lärande utgår från barns tidigare erfarenheter. Förskolorna arbetar med teman utefter barnens intressen och behov, betyder det att de har många olika teman eller får barnens intressen ingå i ett generellt tema? Johansson och Pramling Samuelsson (2006) säger att lärandet gör något med barnet, det handlar inte bara om att barn lär något, barn är igång med meningsfulla handlingar och är uppslukade av att vara med andra i världen. Lust och engagemang är viktiga begrepp i barns lärande och man antar att de lär bäst när de "glömmer världen runt omkring" och helt går upp i lek och lärande. Ett citat säger att leken och det egna utforskandet ges stort utrymme på förskolan. Barns möjligheter till att skapa kontroll och att kunna välja är viktiga dimensioner i barns lek och lärande (a a).

Sammanfattning

De förskolor som har en arbetsplan för verksamheten tar faktiskt upp demokrati, delaktighet och inflytande som mål på olika sätt. Det jag kan utläsa och tolka av arbetsplanerna är dock att det är en bit kvar tills målen som de uttrycks i *Lpfö 98* (2006) kan uppnås. Som jag ser det

är det medvetenheten om hur barn kan vara delaktiga som behöver ökas, det behövs att lärarna får reflektera över vad de själva vill med verksamheten. Det får inte bli så att lärare träder tillbaka och inte utmanar barns tankar, vi lär ju i samspel och av varandra. Varför var det så få förskolor som ville lämna sina arbetsplaner till mig? Var det för att de inte skrivit någon eller för att de inte har med barns delaktighet i arbetsplanen ännu eller för att de helt enkelt glömde bort min förfrågan? Eller kanske de inte själva är klara över vad de menar med ”delaktighet”? I förskolans arbetsplaner är det två citat som säger att barn får vara delaktiga när personalen observerat och lyssnat aktivt och medvetet på vad barnen säger.

Diskussion

I undersökningen skulle följande frågeställningar besvaras: Hur förstås barns delaktighet i styrdokument och i förskolans arbetsplaner?, Vad ska barn lära sig om delaktighet? samt Varför ska barn göras delaktiga i dagens förskola? I argumentationsanalysen av *Lpfö 98* framkommer det att barn bör göras delaktiga i all verksamhet i förskolan, deras åsikter ska tas med i beslut som rör verksamheten och det ska skapa aktiva medborgare som deltar i det demokratiska samhället. I förskolans arbetsplaner har jag inte kunnat se att barnen är delaktiga i all verksamhet i förskolan ännu. Några förskolor har kommit en bit på väg medan andra inte är där ännu.

Vad har antalet förskoleplaner för betydelse för resultatet i den här studien? Det kan jag inte veta men med fler arbetsplaner kanske resultatet hade blivit ett annat. Eftersom jag fick så få arbetsplaner kan det också ge en skev bild av verkligheten. Hade jag haft tillgång till fler arbetsplaner hade studien förmodligen blivit mer uttömmande. Det var heller inte vanligt att förskolornas arbetsplaner fanns tillgängliga på kommunernas hemsidor märkte jag när jag sökte efter fler arbetsplaner.

Ville inte de tillfrågade förskolorna delta för att de inte reflekterat över och skrivit med barns delaktighet i sina arbetsplaner? De kanske inte har uttalat explicit vad som menas med delaktighet, bara implicit ”tror sig veta” att barnen är delaktiga? Barns delaktighet kan förstås som en förgivettagen sanning, där barns delaktighet har legitimerats som en institution. Ändå kan barns delaktighet förstås på olika sätt. Vad menar man med och hur ser man på barns delaktighet/inflytande i styrdokument, arbetsplaner och tidigare forskning?

I *Förtydligande av läroplanen för förskolan* (Utbildningsdepartementet 2009) kan man läsa att det är förskolans verksamhet som ska följas upp och utvärderas och förskolan måste i sina uppföljningar ta utgångspunkt i hur barnet tänker och förstår. En av de viktigaste kvalitetsförutsättningarna i förskolan är personalens kompetens (Sheridan 2001). Personalens förhållningssätt och den pedagogiska medvetenheten kommer till uttryck i sättet att tänka och förhålla sig till barn och föräldrar och andra vuxna i förskolan. Är barnen med och fattar beslut i förskolan? Får de vara med och besluta om hur miljön ska utformas, vilka leksaker som ska köpas in och vilket tema som det ska arbetas med den här veckan/terminen/året?

När jag ser på förskolornas arbetsplaner så är det till exempel ingen arbetsplan som direkt uttrycker att barnen är med och bestämmer utan deras tankar och intressen uppmärksammas och tas tillvara – men hur går det till? Får barnen en direkt fråga om vad de tycker eller räcker det att observera och dokumentera barnen för att personalen skall veta vad barnen vill? En förskolas arbetsplan säger att de genom observationer kan planera sitt arbete så att det gagnar det enskilda barnet. Är det så vi ska förstå det som menas med barns delaktighet – att de får påverka sin vardag genom att bli observerade? Det är oftast barnen som står i centrum och som blir fokus för observationer, tolkning och åtgärder (Nordin-Hultman 2005) trots att det är verksamheten som skall utvärderas och inte de enskilda barnen.

Den pedagogiska kvalitets kärna ligger i interaktionen som den skapas och utvecklas i mötet mellan läraren och barnet och mellan barnen menar Sheridan (2001) och det är läraren som har ansvaret för att det blir så. Det är lärarens uppgift och stora utmaning att bevara barnets nyfikenhet och vilja att utforska världen för att få ett livslångt lärande. Om de då får vara delaktiga i beslut som rör verksamheten i förskolan måste ju deras engagemang vara längre och barnen blir mer aktiva. På vilket sätt ska barnen göras delaktiga i till exempel miljöns utformning, hur mycket ska barnens åsikter få råda? Vågar de vuxna släppa taget på ett ansvarsfullt sätt? Det är betydelsefullt att lyssna på barnen och att som vuxen försöka närma sig barns perspektiv, att invänta barnens tankar och inte bara fråga ut dem hela tiden.

När ett arbetslag får inflytande över sin situation och möjlighet att reflektera för att få en gemensam förståelse för det man gör då kan de förändra/förbättra det de gör och får på så sätt

bättre kvalitet på verksamheten. Det gäller att ta reda på hur teorierna verkar utifrån det som sägs explicit om barns samspel med omvärlden och vad implicita, oformulerade föreställningar säger som redan lagts in i de begrepp som teorierna arbetar med (Nordin-Hultman 2005). Hur man arbetar med olika innehållsdimensioner sänder också ett budskap till barnen. Som lärare är man också så att säga "konstruerad", man ska vara på ett visst sätt när man arbetar i förskolan.

Dahlberg et al (2006) menar att man kan se förskolan på två sätt, som en institution där man överför kunskaper och där man kan lösa problem genom tillämpning av beteende- och samhällsvetenskaper. Eller så kan man välja att se förskolan som "offentliga forum i det civila samhället, i vilka barn och vuxna deltar tillsammans i projekt av samhällelig, kulturell, politisk och ekonomisk betydelse" (s. 111). Ett forum är ett ställe där man kan mötas, en demokratisk institution som fungerar som en plats där allmän moralisk respekt och jämlikhet råder. Är det dit Lpfö 98 vill nå, att förskolan ska ses som ett forum där barn, föräldrar och pedagoger och andra kan mötas?

De dominerande tankemönstren idag tycks vara att det är barnet som skall observeras inte verksamheten och hur den fungerar trots att det i förskolans teoretiska grund idag finns en samspelssyn på relationen mellan barn och omvärld (Nordin-Hultman 2005). Förskolans arbetsplaner säger också det. De observerar barnen för att kunna planera verksamheten utifrån dessa observationer, borde det inte vara verksamheten som ska observeras för att få en hel bild av hur både barn och lärare agerar i olika situationer. Barnen skall alltefter förmåga ta ansvar för sina egna handlingar, men vilken syn har lärarna på barnens förmågor? Tycker de att barnen är små och behöver hjälp med det mesta eller ser de ett kompetent barn som har förmåga att utifrån sina förutsättningar ta ansvar för verksamheten och vara en tillgång i gruppen? Lpfö 98 (2006) säger att barnen är kompetenta och att deras förmågor ska tas tillvara för att de ska känna sig betydelsefulla och delaktiga i verksamheten.

Varför är det ett avstånd mellan vad läroplanen säger och vad som står i arbetsplanerna? Om vi inte når våra mål vet vi oftast om det, men vet vi när vi har nått målen? Hur kan vi avgöra det? Får lärarna tillräckligt med tid till att reflektera över verksamheten när de skriver och utvärderar sina arbetsplaner? Kanske inte, eller så har de inte rätt verktyg för att kunna reflektera över vad de gör. Ser de möjligheter eller hinder för att kunna göra barnen mer delaktiga för att nå målen i läroplanen? Visserligen är förskolans mål något att sträva mot, inte uppnå. Styrdokument säger oftast något om det ideala målet och kanske måste det alltid vara ett visst avstånd mellan det ideala och det reella målet. Å andra sidan kan jag uppleva att det är ett större eller mindre avstånd mellan målen hos olika förskolors sätt att formulera sina arbetsplaner. Läroplanen är öppen för olika tolkningar, det finns ingen manual för hur man ska gå till väga.

Avslutande diskussion

När jag tolkar resultatet utifrån min förförståelse av att arbeta som lärare i förskolan i 29 år så är det ett fortfarande ett visst avstånd mellan vad som står i Lpfö 98 och vad som framkommer i förskolornas arbetsplaner. Jag tror att de flesta lärare gör så gott de kan utifrån de förutsättningar de har men de behöver mer kunskap om vad de själva och deras arbetskamrater har för värdegrund och vad de menar med olika honnörssord som "delaktighet". Har alla i arbetslaget samma värderingar kring hur de bemöter barn, vilket förhållningssätt de har, vad de förväntar sig av barn? Giddens (i Johansson, T 1995) menar som jag sa ovan att de informella regler som formuleras i vardagslivet ofta är av större betydelse än de formaliserade regler som återfinns i styrdokument och andra typer av skrivna föreskrifter. Man kan tolka det som att förskolans traditioner från början av 1900-talet med "Det goda hemmets och hembygdens läroplan" fortfarande har inflytande över dagens förskola. Då skulle barn lära sig det de behövde med rätt handledning från främst vuxna.

I den här deskriptiva och till viss del värderande argumentationsanalysen som jag gjort tycker jag mig se att avsikten med Lpfö 98 är att påverka synsättet att förskolan ska fungera som ett forum där demokrati grundläggs. Vårt samhällssystem grundar sig på ett demokratiskt förhållningssätt och det innebär rättigheter för medborgarna men också skyldigheter som att följa de demokratiskt fattade besluten. I förskolan ska alla ha rätt att göra sin röst hörd men det betyder inte att mitt förslag röstas igenom, det betyder att ett majoritetsbeslut är det jag också måste följa men jag har fått säga vad jag tycker. Jag tror att en bra förskola med god kvalitet låter alla göra sin röst hörd, både barnens och lärarnas och andra vuxna.

Förskolan är i högsta grad styrd av rutiner under dagen, och mycket kraft kan gå åt till att planera samlingar istället för att planera verksamheten för hela dagen. Det kan ses som en prioritering av formbundet lärande. Något som är lätt för lärare att identifiera sig med och ses som viktigt när man tänker på livslångt lärande.

Vilken form av kompetensutveckling krävs för att utmana lärares förhållningssätt till barns delaktighet så att en förändring sker i den pedagogiska praktiken? Förändring tar tid och behöver förmodligen sträcka sig över en längre tid och involvera alla i ett arbetslag, det behöver systematiseras som till exempel aktionsforskning/lärande där man väljer ut ett problem som man vill observera i sin verksamhet för att kunna förändra eller förbättra den. Det är som jag ser det en fråga om att vara öppen för att prova ett nytt arbetssätt. Det kräver mycket arbete och en hel del mod att förändra ett dominerande synsätt på sin praktik. Jag kan se att trots lärarnas intentioner om att göra barn delaktiga är goda så är idéerna långtifrån förankrade i verksamheten utefter vad förskolornas arbetsplaner säger.

Det vore intressant att göra en studie mellan förskolor som uttrycker barns delaktighet på olika sätt i sina arbetsplaner. Då skulle man kunna göra en empirisk studie med videoobservationer och intervjuer för att se vad som skiljer och förenar förskolornas arbetssätt. De kanske rentav arbetar på ett liknande sätt trots att arbetsplanerna skiljer sig åt.

Referenslista

- Allwood, C M. & Erikson, M G: (1999). *Vetenskapsteori för psykologi och andra samhällsvetenskaper*. Lund: Studentlitteratur.
- Alvesson, Mats & Sköldberg, Kaj. (2008). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Asplund Carlsson, Maj, Pramling Samuelsson, Ingrid & Kärrby, Gunni. *Strukturells faktorer och pedagogisk kvalitet i barnomsorg och skola – en kunskapsöversikt*. Skolverket.
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina. (2005). *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Björnsson, Gunnar, Kihlbom, Ulrik, Tersman, Folke & Ullholm, Anders. (1994). *Argumentationsanalys*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Bonniers Synonymordbok. (2004). Stockholm: Bonnier.
- Dahlberg, Gunilla, Moss, Peter & Pence, Alan. (2006). *Från kvalitet till meningsskapande. Postmoderna perspektiv- exemplet förskolan*. Stockholm: HLS Förlag.
- Egidius, Henry. (2003). *Pedagogik för 2000-talet*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Ejvegård, Rolf. (2005). *Argumentationsanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Fangen, Katrine. (2005). *Deltagande observation*. Malmö: Liber.
- Gilje, Nils & Grimen, Harald. (2004). *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Daidalos.
- Gustafsson, Jan. (2003). *Integration som text, diskursiv och social praktik. En policyetnografisk fallstudie av mötet mellan skolan och förskoleklassen*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Heglund, Signe. (2007). *Akademisk argumentation. Att skriva övertygande uppsatser*. Malmö: Liber.
- Johansson, Eva & Pramling Samuelsson, Ingrid. (2006). *Lek och läroplan. Möten mellan barn och lärare i förskola och skola*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Johansson, Jan-Erik. (1994). *Svensk förskolepedagogik under 1900-talet*. Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, Thomas. (1995). *Rutinisering och reflexivitet*. Lund: Studentlitteratur.
- Johnson, James E, Christie, James F & Wardle, Francis. (2005). *Play, development and early education*. Boston, Ma: Allyn & Bacon.
- Jord för växande*. (1998). Särtryck ur Barnomsorg och skolkommitténs betänkanden. Stockholm: Liber.
- Kvale, Steinar. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Merriam, Sharan B. (2006). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
- Nordin-Hultman, Elisabeth. (2005). *Pedagogiska miljöer och barns subjektskapande*. Stockholm: Liber.
- Nationalencyklopedin Multimedia*. (2000). Malmö: Nationalencyklopedin.
- Pramling Samuelsson, Ingrid & Asplund Carlsson, Maj. (2003). *Det lekande lärande barnet i en utvecklingspedagogisk teori*. Stockholm: Liber.
- Rönnerman, Karin. (2000). *Att växa som pedagog*. IPD-rapporternr. 23. Göteborg: Göteborgs universitet, institutionen för pedagogik och didaktik.
- Sheridan, Sonja. (2001). *Pedagogical Quality in Pre-School. An issue of perspectives*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Skolverket (2005). *Kvalitet i förskolan*. Allmänna råd och kommentarer. Stockholm: Fritzes.
- Socialstyrelsen. (1975). *Arbetsplan för förskolan del 1. Vår förskola. En introduktion till förskolans pedagogiska arbete*. Stockholm: Liber.
- Socialstyrelsen. 1987: 3 *Pedagogiskt program för förskolan*. Allmänna råd från socialstyrelsen. Stockholm: Molin.

- Socialstyrelsen. 1990: 4 *Lära i förskolan*. Innehåll och arbetssätt för de äldre förskolebarnen. Allmänna råd från socialstyrelsen. Stockholm: Allmänna förlaget.
- SOU, 1972: 26, 27 *Barnstugeutredningen*. Betänkande angivet av 1968 års barnstugeutredning. Stockholm: Allmänna förlaget.
- SOU, 1997: 157 *Att erövra omvärlden*. Förslag till läroplan för förskolan. Stockholm: Norstedt.
- Tullgren, Charlotte. (2004). *Den välreglerade friheten. Att konstruera det lekande barnet*. Malmö: Malmö Studies in Educational Sciences No.10.
- Vallberg Roth, Ann-Christine (2002). *De yngre barnens läroplanshistoria*. Lund: Studentlitteratur.
- Williams, Pia, Sheridan, Sonja & Pramling Samuelsson, Ingrid. (2000). *Barns samlärande – en forskningsöversikt*. Skolverket.
- Åberg, Ann & Lenz Taguchi, Hillevi. (2007). *Lyssnandets pedagogik – etik och demokrati i pedagogiskt arbete*. Stockholm: Liber.
- Utbildningsdepartementet. (2006). *Läroplan för förskolan, Lpfö 98*.
- Utbildningsdepartementet. (2009). *Förtydligande av läroplanen för förskolan*.

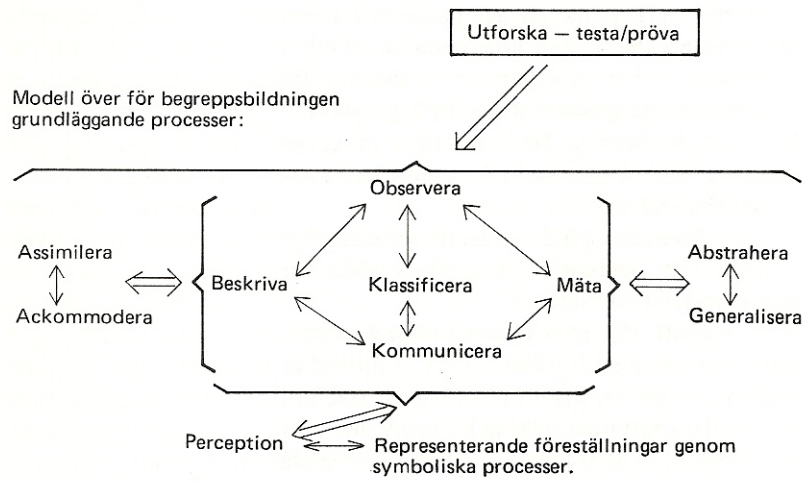
http://sv.wikipedia.org/wiki/Stephen_Toulmin 20090426

http://www.skolverket.se/content/1/c6/01/54/95/Delrapport_Missivbrev.pdfm 20090501

www.vr.se

Bilaga 1

Begreppsbildningens fundamentala arbetsprincip:

SOU 1972:26 s 82

